

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

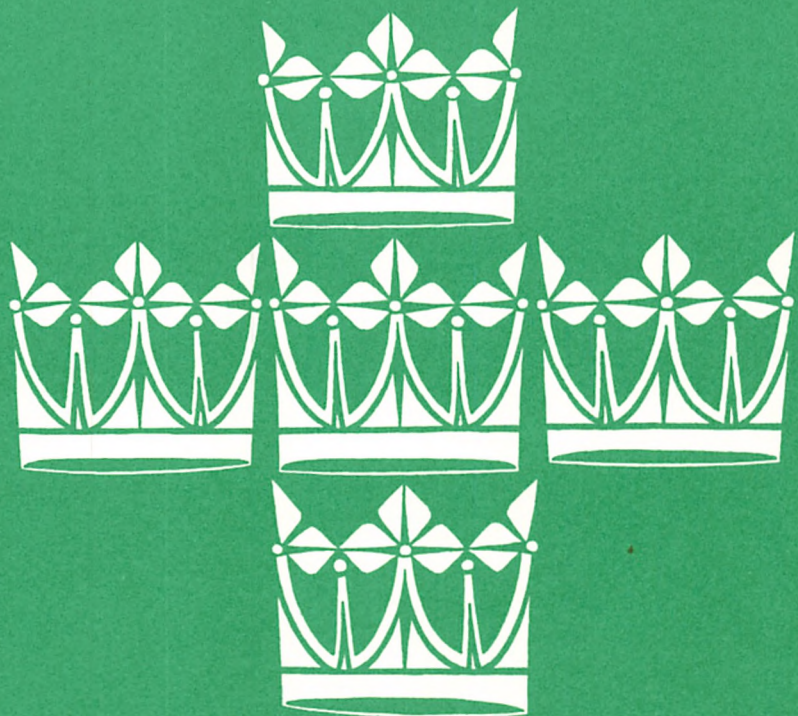
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hallvard Trætteberg 1898–1987 313

Vedtægter for Societas Heraldica Scandinavica 315

Ernst Verwohl:

De jyske Hvider og deres heraldik 318

Harald Nissen:

Austrått-borgens heraldikk med Ove og

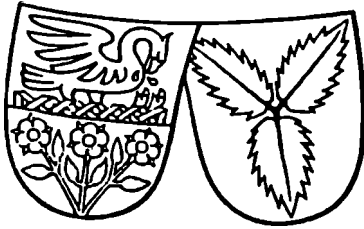
Herman Bielkes aner 336

Heraldica varia 351

Heraldisk litteratur siden sidst 355

Dette hefte er udgivet med støtte fra Alfred Good's Fond og Nordiska publiceringsnämnden för humanistiska tidskrifter (Finland).

ANNONCE

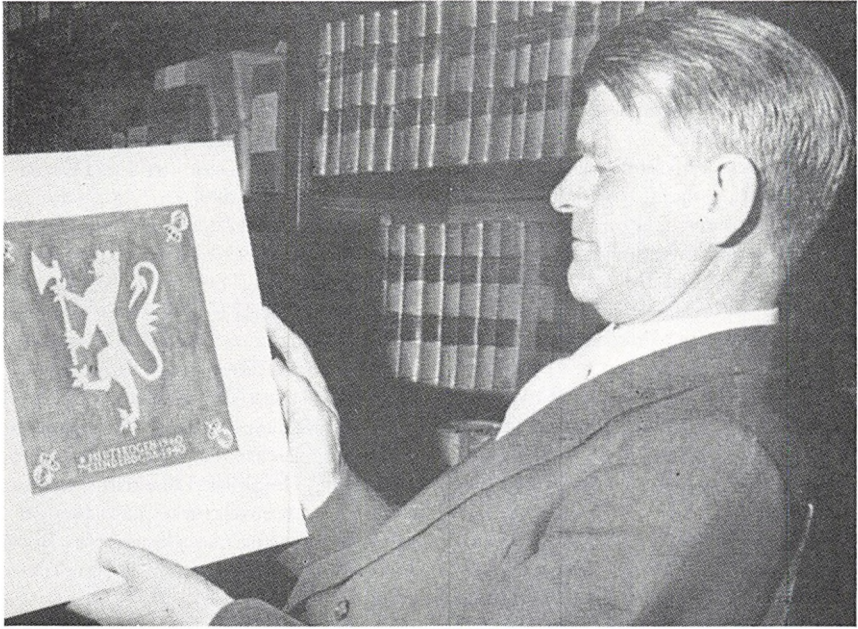

HANS CAPPELEN

Advokat
M. N. A.

Kirkegt. 5
Postboks 858
Sentrum, Oslo 1, Norge

Tlf. (02) 42 70 20

Hallvard Trættemberg 1898–1987

Da førstearkivar *Hallvard Trættemberg* gikk bort den 21. november 1987, ble et langt og virksomt liv avsluttet. Gjennom heraldisk virksomhet fra ca. 1920 inntil de siste par årene vant Trættemberg en ganske enestående posisjon. Hans navn er høyt respektert både i Norge og i utlandet: han ble hedret med ridderkors av St. Olavsordenen, æresmedlemskap i Norsk Heraldisk Forening, kommandørkorset av Vasaordenen, medlemskap i Académie Internationale d'Héraldique og berømmelse i utenlandske fagskrifter.

Når vi i Norge har en omfattende og

streng heraldikk for stat og kommuner idag, er det i høy grad et resultat av Trættembergs innsats. Han har gitt idé til og utformet en lang rekke våpenskjold og andre offentlige emblemer. Som sitt hovedverk regnet Trættemberg tegningen av *riksvåpenet* fra 1939. Senere har han arbeidet videre med flere utforminger av riks­våpenet på utenriksstasjonenes skilter, statlige bildører, mynter, medaljer osv. «Trættembergs løve» er blitt et begrep og er nok sett av de fleste. Den smale gepard-aktige dyreformen har møtt en del kritikk, men Trættemberg var ikke mannen som lot seg påvirke

av annet enn velbegrunnete innvendinger. Selv hadde han bygget sine synspunkter på dyptpøydende studier av heraldisk kil-demateriale i inn- og utland. Om riksløvens form sa han at den »bygget på stilfølelse felles for nåtiden og bl.a. perioden ca. 1000-1280/1300«. På mange måter kan disse ordene sies å inneholde Trøttestads heraldiske program.

Også som kunstmaler vil Hallvard Trøttestad være kjent. Han deltok på Statens høstutstilling 1934 og 1945-48, samt har holdt separatutstillinger. Hans stil er impresjonistisk med mye lys, luft og klare farger. De viktigste motiver er mennesker og dyr i arbeid ute på markene.

Trøttestad har etterlatt seg omfattende arbeider som er til glede og nytte for svært mange. Vi står takknemlige tilbake for at han fikk virke så lenge – ikke minst som alderspensjonist – og for at han fikk skrevet så mye.

Hallvard Trøttestad ble født 21. april 1898 i Løten. Han studerte ved Universitetet i Oslo fra 1916, men tok ingen formell eksamen. 1919-20 var han ved Statens håndverks- og kunstindustriskole. Det første kommunevåpen han tegnet var Mandals byvåpen i 1921 og det siste var

Løten i 1984 med i rødt et gull drikkehorn! Trøttestad ble arkivar i Riksarkivet 1924 og førstearkivar 1940-66 til oppnådd pensjonsalder. I denne tiden og til ca. 1975 fungerte han som de facto riksheraldiker og sakkyndig i heraldikk for utenriks-, forsvars- og kommunaldepartementene, kongehuset, den norske kirke, Den kgl. Mynt m.v. Hans heraldiske kunstverker ble presentert på en stor utstilling i Kunstnerens Hus 1975 med en fyldig katalog som også inneholder en bibliografi over hans trykte skrifter til da. Trøttestads viktigste arbeider er bøkene Fylkesmerker (Norges Bondelags forslag, Oslo 1930) og Borg i segl, mynt og våpen (1967), artikler i Meddelanden från Riksheraldikerämbetet (1938), Historisk Tidsskrift (om Norges statssymboler, 1933), Aschehougs konversasjonsleksikon, Kulturhistorisk leksikon og Heraldisk Tidsskrift. Endelig bør nevnes steinrekkverket på balkongen på Oslo rådhus og utsmykningen av Borgarsyssel Museums nye kapell, som Trøttestad er mester for.

Norsk Heraldisk Forening
Hans Cappelen
formann

VEDTÆGTER

for

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

(Heraldisk Selskab, Heraldiska Sällskapet, Heraldisk Selskap)

Navn og formål

- § 1: Selskabets navn er Societas Heraldica Scandinavica (Heraldisk Selskab, Heraldiska Sällskapet, Heraldisk Selskap). – Selskabets hovedhjemsted er København.
- § 2: Selskabets formål er gennem møder, foredrag og skrifter at fremme studiet af og udbrede kendskabet til heraldik, sigillografi og beslægtede emner, samt at være et oplysende og vejledende organ i sådanne spørgsmål. – Selskabet udsender »Heraldisk Tidsskrift«.
- § 3: Selskabets våben er: i rødt felt fem i kors stillede guldkroner.
- § 4: Selskabet kan samarbejde med andre interesserede selskaber og institutioner i ind- og udland efter nærmere overenskomst med disse.

Medlemmer

- § 5: Som medlem kan optages enhver, som interesserer sig for heraldik og sigillografi.
- Indmeldelse og udmeldelse af selskabet sker ved skriftlig henvendelse til formanden.

Som *livsvarige medlemmer* kan man på samme måde optage medlemmer, som har betalt et af styrelsen fastsat éngangs-kontingent.

Til *æresmedlem* kan på et fælles møde eller generalforsamling efter indstilling af mindst tre medlemmer udnævnes dels medlemmer, som har gjort sig særlig fortjent af selskabet, dels ikke-medlemmer, som ved deres indsats i heraldik eller sigillografi har skabt særlig respekt om deres navn.

- § 6: Såfremt et medlem efter styrelsens skøn handler i åbenlys modstrid med selskabets interesser eller hans medlemskab skønnes at være til åbenlys skade for selskabet, kan styrelsen midlertidigt suspendere medlemskabet, hvorefter medlemmet på et særligt indkaldt møde kan ekskluderes af selskabet, når beslutning herom tages med $\frac{3}{4}$ majoritet blandt samtlige fremmødte medlemmer.

På tilsvarende måde kan styrelsen nægte optagelse i selskabet af personer, hvis medlemskab skønnes at være til skade for selskabet.

Styrelsen

- § 7, stk. 1: Selskabet ledes af en styrelse på højst 11 medlemmer, bestående af en formand, en sekretær og en kasserer samt yderligere højst 8 styrelsesmedlemmer. Såvel Danmark, Finland, Island, Norge som Sverige skal så vidt muligt være repræsenteret i styrelsen.
- stk. 2: Styrelsen vælges på den årlige generalforsamling ved simpel stemmeflerhed, jævnfør § 15. Styrelsesmedlemmerne vælges for 2 år ad gangen, således at der hvert år afgår skiftevis indtil 6 og 5 medlemmer.
- stk. 3: Endvidere vælges der hvert år suppleanter for Finland, Island, Norge og Sverige.
- § 8: Styrelsen forstår hovedledelsen af selskabet, herunder udsendelse af »Heraldisk Tidsskrift«, løsningen af fællesopgaver og afholdelse af fællesmøder.

Lokalafdelinger

- § 9: Styrelsen kan godkende eller udpege et eller flere medlemmer af selskabet til at forestå lokalafdelinger, der afholder møder, foredrag, ekskursioner og lignende.
- § 10: Lokalafdelingerne er økonomisk uafhængige af hovedselskabet.
- § 11: Over lokalafdelingernes virksomhed vil der være at aflægge beretning på selskabets årlige generalforsamling.

Udvalg

- § 12: Til varetagelse af særlige opgaver kan der nedsættes udvalg. Over udvalgenes arbejde vil der være at aflægge beretning på den årlige generalforsamling.

Generalforsamling

- § 13: Generalforsamlingen er selskabets højeste myndighed. Den afholdes hvert år i maj måned og indkaldes ved skriftlig meddelelse til medlemmerne med mindst 14 dages varsel. Dagsordenen skal indeholde følgende punkter:
- 1) Valg af dirigent
 - 2) Formanden aflægger beretning om virksomheden i det forløbne år
 - 3) Beretninger om lokalafdelingernes virksomhed
 - 4) Beretninger fra nedsatte udvalg
 - 5) Kassereren forelægger regnskabet til godkendelse
 - 6) Fastsættelse af næste års kontingent
 - 7) Valg af styrelse og suppleanter til styrelsen
 - 8) Valg af to revisorer og to revisorsuppleanter
 - 9) Eventuelt
- Spørgsmål eller forslag, der ønskes optaget på dagsordenen, skal anmeldes skriftligt til formanden senest 1. april. Sådanne forslag vil være at behandle som punkt 7 før valg af styrelse.
- § 14: Ekstraordinær generalforsamling kan indkaldes af styrelsen med 14 dages skriftligt varsel og skal afholdes inden 1 måned, såfremt mindst 15 medlemmer skriftligt fremsætter ønske herom.
- § 15: Generalforsamlingens beslutninger træffes ved simpel stemmeflerhed. I tilfælde af stemmelighed er formandens stemme afgørende. Afstemningen skal foregå skriftligt, såfremt et medlem fremsætter anmodning herom. Blanke stemmesedler regnes for ikke afgivne

stemmer. Fraværende medlemmer kan afgive deres stemme ved skriftlig fuldmagt.

Til ændring af selskabets vedtægter kræves $\frac{3}{4}$ majoritet blandt de fremmødte medlemmer.

Kontingent og regnskab

§ 16: Kontingentets størrelse fastsættes af generalforsamlingen.

Regnskabsåret følger kalenderåret og kontingentet forfalder til betaling ved modtagelsen af årets første nummer af »Heraldisk Tidsskrift«. Regnskabet aflægges inden 1. marts og revideres.

Selskabets opløsning

§ 17: Selskabets opløsning kan kun vedtages med $\frac{3}{4}$ majoritet af de fremmødte medlemmer på en generalforsamling, på hvis dagsorden forslag om opløsning er optaget. På en sådan generalforsamling skal kassereren, såfremt opløsning vedtages, forelægge det afsluttede og reviderede regnskab.

På samme generalforsamling skal forelægges forslag og tages beslutning om anvendelse af selskabets midler og andre aktiver.

Således vedtaget på generalforsamlinger 27. maj 1959, 31. maj 1961, 18. maj 1972, 30. maj 1978, 28. maj 1979, 28. maj 1986 og 25. maj 1987.

De jyske Hvider og deres heraldik

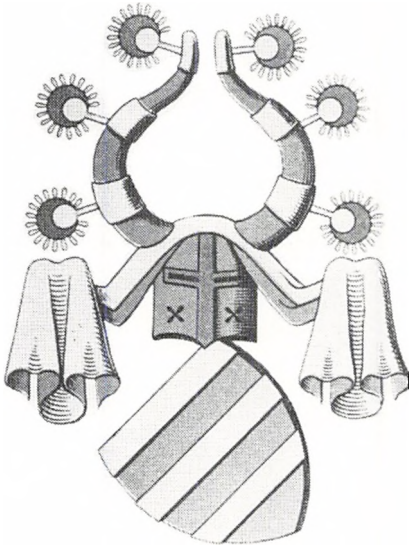
Af Ernst Verwohlt

En tidligere artikel i Heraldisk Tidsskrift »Hvide-slægtens heraldik«¹⁾ har jeg især beskæftiget mig med, hvad man måske kunne kalde de »sjællandske« Hvider. Denne gren af Hvide-slægten er karakteriseret med de tre grundvåbener: bjælkevåbenet, hjorteviervåbenet og kombinationen af hjorteviervåbenet og bjælkevåbenet (fig. 1, 2 og 3).

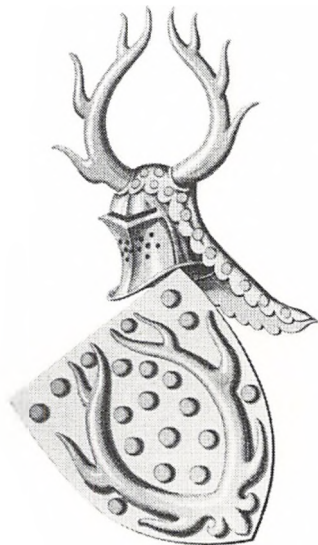
I denne forbindelse blev det fremhævet, at Hvide-slægten ikke bør opfattes som en agnatisk sammenhørende familie, men snarere som en gruppe i hinanden indgif-

tede stormandsslægter, hvor manden ved indgåelse af ægteskab ofte antog hustruens måske »mægtigere« slægtsvåben. Slægtsvåben kan i højmiddelalderen således være enten et fra fædrenes side *nedarvet* våben eller et fra mødrenes side *antaget* våben. Slægten er i de danske middelalderlove ikke en agnatisk, sluttet eller organiseret gruppe. Den består såvel af fædrene som mødrene frænder, og de to grupper er i det væsentlige ligestillede – også heraldisk set.

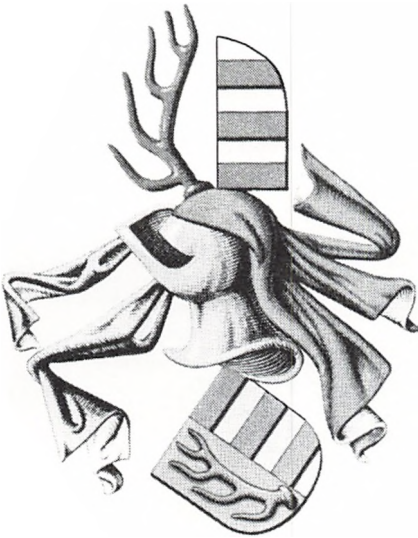
Dette grundsynspunkt bør ikke glem-

1. De »sjællandske« Hviders bjælkevåben.

2. De »sjællandske« Hviders hjorteviervåben.

3. De »sjællandske« Hviders kombination af bjælke- og hjorteviervåbenet.

mes, når vi i det følgende skal beskæftige os med den gren af Hvide-slægten, som kan betegnes som de »jyske« Hvider. Den er meget stedmoderligt behandlet i den genealogiske og heraldiske litteratur, kilderne er fattige, og dens godsstruktur er ikke tidligere rimeligt belyst. Der er altså nok at tage fat på, og dette bidrag må alene betragtes som et første indledende forsøg herpå.

Det må fortsat stå hen, hvorvidt Hviderne oprindeligt stammede fra Jylland eller Sjælland. Lisbeth Bryske (1585–1674), hvis navn foruden til en slægtbog er knyttet til en våbenbog, hævder således i sin slægtbog²), at »de Hvider i Danmark er en urgammel stamme fra Vendsyssel, hvor en af slægten – Odinkar – regerede i fortiden«. Hvorvidt dette udsagn hviler på en ældre mundtlig eller skriftlig tradition kan ikke afgøres, selv om Saxo som en af de ældste bisper i Århus omtaler »den ædelbårne Odinkar Hvide«.

En kendsgerning er det imidlertid, at

der i 1100- og 1200 tallet på Århus-/Randersegnen og på Djursland levede to mægtige og godsrige stormandslægter, der blev indgiftede i den sjællandske Hvide-slægt, og som derfor ud fra det tidligere nævnte middelalderlige slægtsbegreb er blevet betegnet som de »jyske« Hvider. De to slægtsgrene vil i den følgende gennemgang blive omtalt som henholdsvis *Vogn-slægten* og *Stig-slægten*.

Vogn-slægten

Skjalm Hvides eneste datter Cæcilie, der var Absalons faster, blev gift med Peder Thorstensen, der var herre til Pedersborg nord for Sorø. Hans borg, som han formentlig har arvet gennem sit ægteskab, lå på den smalle landtange mellem Pedersborg og Tuel søer. Han beherskede således den eneste forbindelse Sorø Kloster havde med omgivelserne over land, der var af så afgørende betydning for driften af de fjerneliggende ejendomme³). Pedersborg, der lå på en højborgbank (fig. 4), var omgivet af en halvkredsvold. Udgravninger i 1930'erne, i 1960'erne og i 1970'erne⁴) har påvist ruiner af to imponerende stenhus (fig. 5) samt en rundkirke, der sikkert er opført på Peder Thorstensens tid, og som tåler sammenligning med Sune Ebbesens i det nærliggende Bjernede. Peder Thorstensen stod i borgerkrigenes tid som flere af Hvideslægten's medlemmer på Svend Grathes side, men han gik kort før 1157 over på Valdemars side. Han udmærkede sig ifølge Saxo især på det første vendertogt, men han var endnu med 1171 ved Rügen.

Peder Thorstensens og Cæcilies datter Ingerd Pedersdatter var første gang gift med *Ulf*, som formentlig er identisk med den fra folkeviserne kendte djærve og voldsomme Riber-Ulf, der var kong Svends bannersfører i slaget på Grathede 1157. Forbindelsen med Skjalm-slægten fremgår bl.a. af et dokument fra 1148,

4. Pedersborg kirke på toppen af borgbanken.

5. Ruinen af Peder Thorstensens borg ved Sorø.

hvor Svend i Haraldsted proklamerede, at han nu var herre over hele Danmark. Han havde ved denne lejlighed, hvor han op-højede Ringsted fra et priorat til et abbedi, som vidner bisp Tøke, ærkebiskop Eskil, Absalon, hertug Karl af Sverige, Peder Thorstensen og dennes svigersøn Ulf af Ribe³).

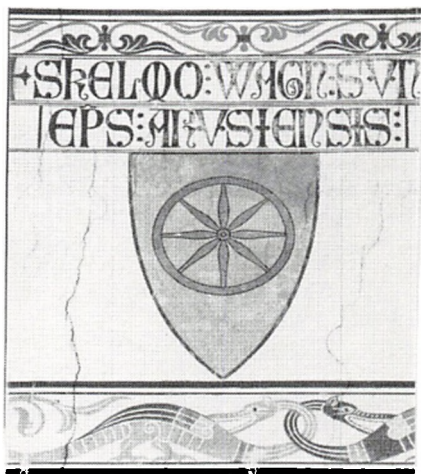
Efter Ulfs død i 1157 blev Ingerd Pedersdatter gift med den jyske stormand *Vogn* (Vagn), der blev stamfader til den hovedrige og mægtige Vogn-slægt. Hans herkomst kan ikke påvises. Broderskabslisten i Kong Valdemars Jordebog, der er optegnet ca. 1170–73, har som »brødre« optaget rigets mægtigste mænd – muligvis knyttet til kirken og opregnet efter sysler og landskaber. Det er påfaldende så mange af Hvideslægten og de med denne slægtsgren samgiftede stormænds slægter, der går igen i broderskabslisten. Under Sallingsyssel nævnes som brødre hele to stormænd med navnet Vogn (Waghen, Woghan)⁶, og det er formentlig en af disse, der er stamfader til Vogn-slægten, som netop i denne egn ejede enorme godsmængder, som de må have arvet fra faderen.

Med Ingerd Pedersdatter fik Vogn fem sønner. Familiens formentlig ældste søn Jens Ingerdsen antog – som det ikke var usædvanligt i middelalderen – sin moders navn i sit efternavn. En parallel til denne navneføring er kong Svend Estridsen. Jens var kong Valdemar den Stores kammester og arvede Pedersborg, som han dog i 1205 mageskiftede med klosteret i Sorø⁷). Hermed standsede en årelang strid mellem faderen og Sorø Kloster, men mageskiftet medførte, at Vogn-slægten ud over store besiddelser i Jylland også havde rige godsmængder på Sjælland.

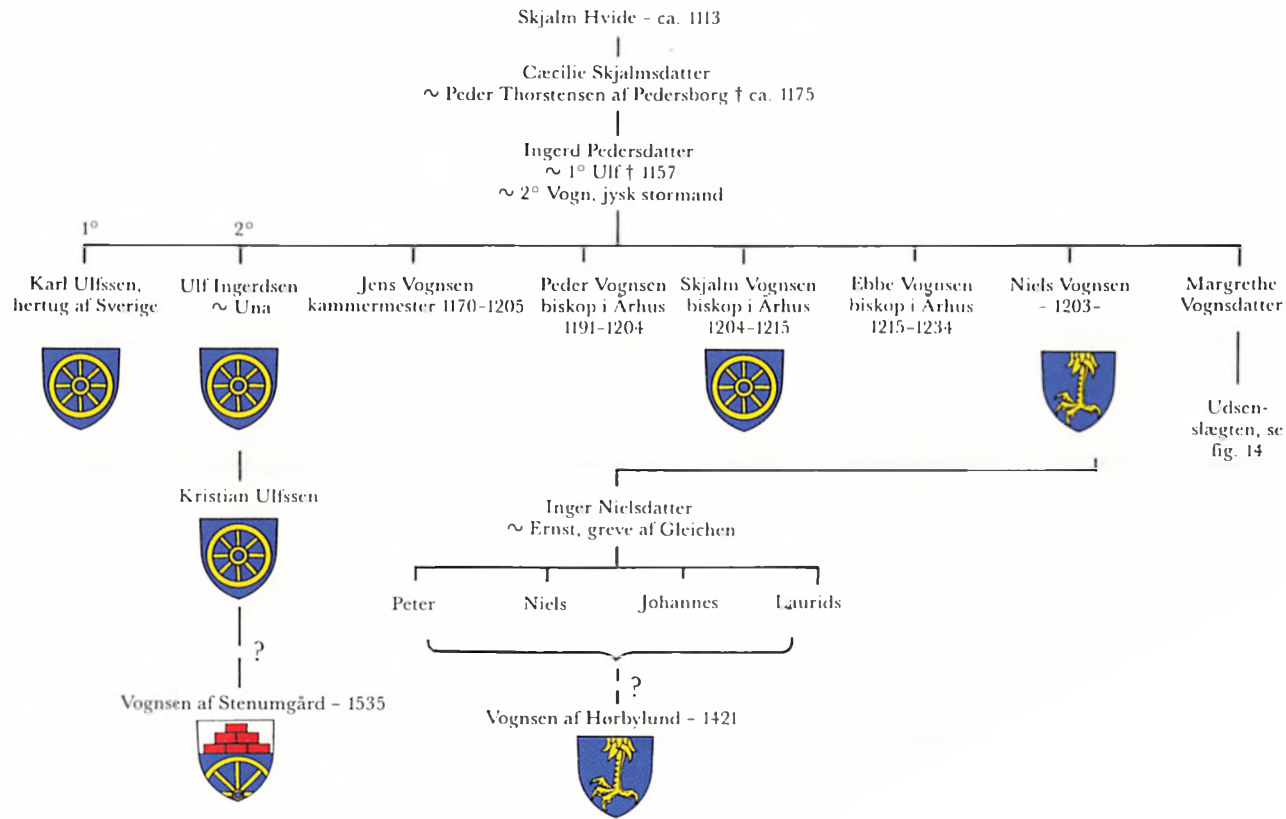
Vogn-slægtens ry i middelalderen beror dog mere på de tre Vognsønner Peder, Skjalm og Ebbe, som på stribe blev biskopper i Århus fra 1191 til 1234, og som i kraft af gaver fra deres rige godsbesiddel-

ser blev Århus domkirkes lædre. Man aner Hvideklanens samlede magt over kirken. Hviderne havde sat sig på bispestolene i Roskilde og Lund, og det var da helt naturligt, at Absalon – efter at den gamle drevne politiker bisp Svends død i 1191 – fik stoppet de nære slægtninge Vogn-sønnerne ind på bispestolen i Århus. Peder Vognsen havde gode forbindelser, og han var rig. Han kom til Århus fra Lund, hvor han havde været kannik, og han tog straks fat på at rejse en domkirke i Århus, der kunne måle sig med de sjællandske Hviders i Roskilde. Det er ikke stedet her at gå ind på Århus bys ældste historie⁸), men af Vogn-sønnernes gavebreve til Århus Domkirke i begyndelsen af 1200-tallet kan man danne sig et overblik over slægtens store godsejendomme omkring Århus⁹). Peder Vognsen skænkede således af sine jordbesiddelser ved oprettelse af et domkapitel så meget til den nye domkirke, at 6 kanniker kunne leve rigeligt heraf.

Vogn-slægtens *heraldik* er hidtil ikke behandlet i en samlet sammenhæng. Det er der måske særlig grund til at beklage, fordi

6. Vogn-slægtens våben i Sorø klosterkirke.

vi her står over for det ældste kendte danske »talende« væben: et vognhjul. I skjoldefrisen i Sorø klosterkirke, hvor mange af Vogn-slægten med deres slægtskabsforhold til de sjællandske Hvider ligger begravet, findes hele fire gengivelser af våbnet: i blåt et gult 8-eget vognhjul (fig. 6). I fig. 7 er forsøgt opstillet en heraldisk stamtafle over Vogn-slægten, der nok kan behøve en kommentar.

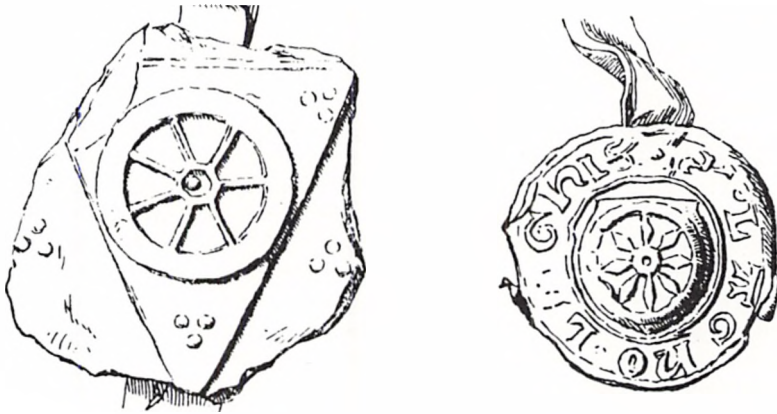
Ingerd Pedersdatters søn med Ulf er opkaldt efter begge med navnet Ulf Ingerdsen. Ulf, der ligger begravet i nordre korsfløj, var gift med Una, der ligger begravet ved siden af sin mand. Både han og hans søn Kristian Ulfssen samt Ulfs halvbroder Karl Ulfssen, der var hertug af Sverige, fører i Sorø skjoldefrise Vogn-slægtens vognhjul i deres våbener.

Af de tre Århusbisper fra Vogn-slægten ligger Skjalm Vognsen begravet i Sorø på

den ærefulde plads til højre for Absalon, og hans vognhjulsvåben er malet på højkorsets nordre væg. På Absalons gravsten i kirken er både bisperne Peder og Skjalm gengivet som siddende med bispestave (med vognhjul i toppen af bispestavene!) (fig. 8). Af indskriften på gravstenen fremgår det nære slægtskab med Vogn-slægten, idet den blandt andet lyder »Hans slægtninge bisperne Peder og Skjalm fra Århus ligger begravet her«. Dette gælder dog kun Skjalm, idet det er en kendsgerning, at biskop Peder Vognsens blykiste med tilhørende gravskrift, der tydelig markerer Peder Vognsens navn (Petrus filius Wogens, Arusiensis episcopus) er fundet i koret i Århus domkirke¹⁰). Ved Kornerups skandaløse restaurering af skjoldefrisen i Sorø i 1871-73 er det da også lykkedes ham at gå lige i fælden. I højkoret har han i et forsøg på at få bisp Peder

8. Absalons gravsten i Sorø kirke med inskriptionen: »Hans slægtninge bisperne Peder og Skjalm fra Århus ligger begravet her«. Tøppen på deres bispestave kunne godt minde om Vogn-slægtens hjul!

9. Segl brugt af Langsom Baardsen (1277 og 1293) og Lage Lagesen (1343).

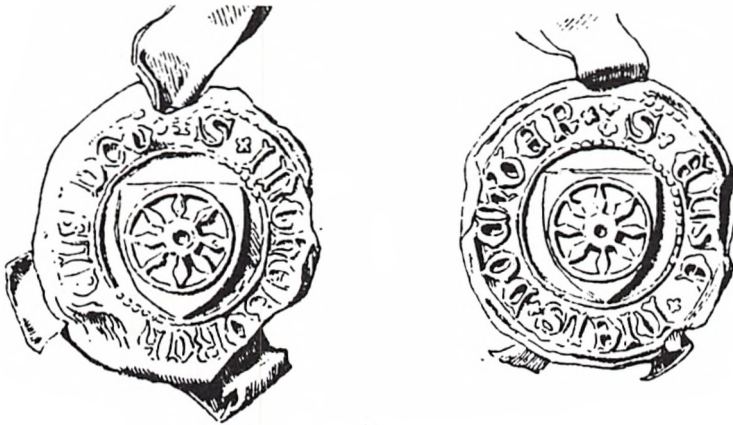
med helt meningsløst og uden belæg ladet male Podebusk-våbenet med dets tværdelte våben, i gult en halv sort ørn over en sort og gul skaktavl. Et sådant våben er heraldisk set helt utænkeligt i begyndelsen af 1200-tallet. Dette beror tydeligt på en forveksling med våbenet for den i midten af 1300-tallet optrædende marsk hos Valdemar Atterdag Henning Podebusk, der også ligger begravet i Sorø. Hans slagsværd, fundet i graven, er i dag ophængt i kirken.

Det er karakteristisk for Vogn-slægtens hjulvåben, at det i eftertiden kun kan påvises i Jylland, men aldrig i Øst-Danmark. Vogn-sønnernes genealogi er kun svagt belyst og trænger til nærmere forskning, men heraldisk kan våbenet påvises i jyske segl i 1200- og 1300-tallet og i varianter i flere jyske småadelsslægter, der førte navnet Vognsen. 1277 og 1293 fører således Langsom Baardsen og 1343 Lage Lagesen klare vognhjul i deres segl¹¹⁾ (fig. 9). Langsom Baardsens ejendomme tilfaldt siden Margrethe, der var søster til Roskildebispen Niels Stigsen. Man aner her på ny en linie til de sjællandske Hvider. På den kendte Føvling-sten på Ribe-egnen, der i 1200-tallet er rejst over Esbern Lang-

som, betegnes han som »præpositus«. Langsom-navnet kendes også andetsteds på denne egn: Langsom begravet i Løgum, Langsom Ebbesen 1274-88, Tuve Langsomsen 1279 og Langsom, kaldet Tulg i Hvidding herred. Det kan langtfra udelukkes, at denne Langsom-slægt, der fører vognhjulet, kan stamme fra Ingerd Pedersdatters barn i sit første ægteskab med Ulf: Ulf Ingerdsen og dennes søn Kristian.

1389 fører de to søstre Elisabeth og Ingeborg Nielsdatter meget smukke segl med hjulvåbenet¹²⁾ (fig. 10), der uden genealogisk bevis henfører dem til Vognslægten. Elisabeth Nielsdatter var gift med Jens Knudsen, der samme år i sit våben fører en tindet mur. Det synes naturligt at antage, at den jyske småadelsslægt *Vognsen af Stenumgård*¹³⁾, der fører et våben delt af en tindet mur og et halvt 8-eget vognhjul (fig. 11), må være den sidste efterslægt, der har bevaret det gamle vognhjul som et kombineret slægtsvåben.

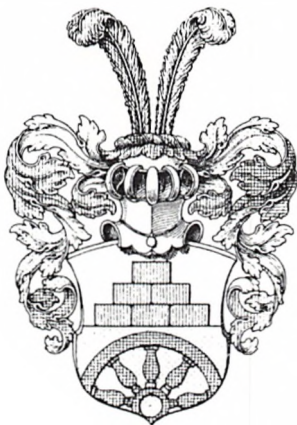
Våbenet for Vogns og Ingerd Pedersdatters sidste søn Niels Vognsen er i Sorø skjoldefrise gengivet som en i blåt lodret stillet gul ørnevinge med klo. Et forsøg på

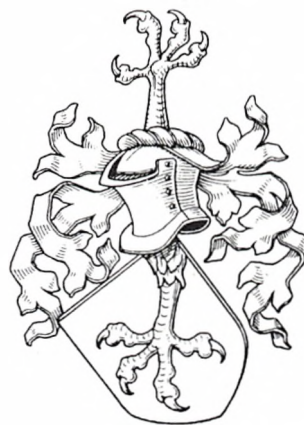
10. To kvindelige Vogn-segl, de to søstre Elisabeth og Ingeborg Nielsdatter (1369).

at påvise hans efterslægt er forsøgt i stamtavlen foran *fig. 7*. Kilderne rækker ikke længere end det viste, men det ligger heraldisk helt inden for rimelighedens grænser at antage, at den norrøjske slægt *Vognsen af Hørbylund*, der fører netop dette våben, og som nævnes første gang 1426, er en direkte efterslægt af Niels Vognsen (*fig. 12*).

Ud over de fem sønner fik Vogn med Ingerd Pedersdatter tillige en datter Margrethe Vognsdatter. Hendes søn Vogn Gallen fører 1230¹⁴), som medlover for kong Valdemar i et af Danmarks ældst kendte adelige sigiller en klokke i sit våben (*fig. 13*). Kornerup har igen kludret ved sin restaurering af skjoldefrisen. Han maler rask væk i stedet for det gennem segl

11. Det kombinerede slægtsvåben for Vognsen af Stenumgård.

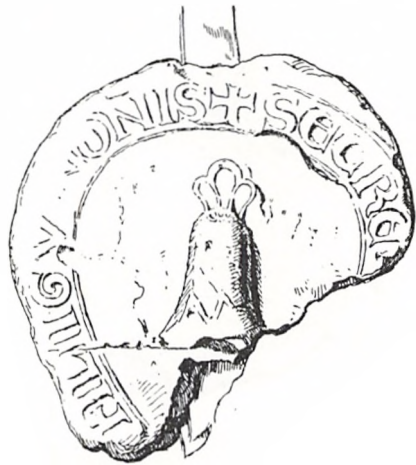

12. Våben for den norrøjske slægt Vognsen af Hørbylund.

dokumenterede våben det samme ørne-klovåben, som Niels Vøgnsen fører. Vogn Gallens søn Esbern Vøgnsen, der var gift med Margrethe Erlandsdatter – søster til ærkebiskop Jacob Erlandsen – fører 1268 også i sit segl et tydeligt klokkevåben¹⁵). Dennes søstersøn Niels Jurissen fører i skjoldefrisen i Sorø en blå klokke i guld. Det mødrene slægtsvåben har altså her »vundet« over faderens, Juris Stigsen, der fører bjælkevåbenet.

Klokkevåbenet er det våben, som senere kendes for slægten *Udsen*, der utvivlsomt har sit udspring i Vogn-slægten. I *fig. 14* er på grundlag af genealogiske og heraldiske kilder¹⁶) forsøgt opstillet en helt ny stamtavle vedrørende slægten *Udsen*, der på mange måder adskiller sig fra *Thisets* stamtavle i Danmarks Adels Aarbog. *Thiset* oplyser, at der i Århus Domkirke »ifølge en gammel notits« er begravet »Hr. Henrik Ebbesen, hans Vaaben er de Udsønner, Ebbe Juell og Ebbe Nielsen; deres Vaaben er de Utsenner«. Ebbe Nielsens fædrener herkomst er uvis. Han kan være søn af Niels Jurissen, der var kannik i Roskilde og fører klokkevåbenet. Han døde i 1264 – og det er før set, at selv kanniker har alkom! Han kan også være søn af Stig Jurissens søn Niels Stigsen, der ganske vist fører bjælkevåbenet, hvilket dog i middelalderen ikke er til hinder for et våbenskift til Niels Stigsens hustru våben – hun synes at være af Vogn-slægten. Hvorom alting er, må man ud fra et heraldisk synspunkt – klokkevåbenet ført fast i 10 ubrudte generationer i den opstillede stamtavle – anse stamtavlen som mere end sandsynlig, selv om det endelige genealogiske bevis i en enkelt generation mangler. At alle *Udsen*-slægtens godsbesiddelser i middelalderen er placeret på Århus-egnen og på Mols understøtter tillige sammenhængen. Nærmere godsanalyser kan måske hjælpe til den endelige bevisførelse.

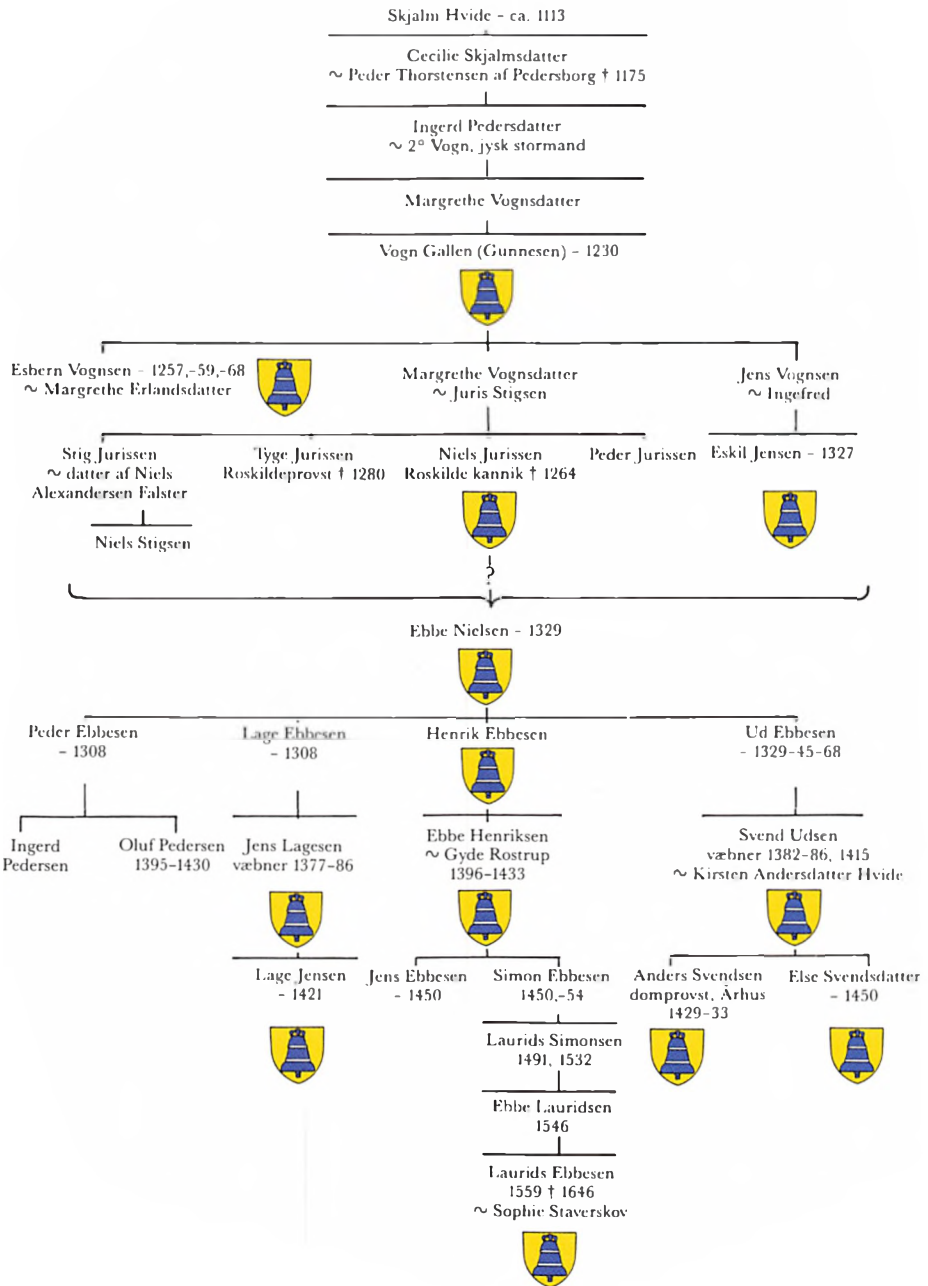
Det er tankevækkende, hvorledes farverne blå og guld (briseret med sølv) går

13. Vogn Gallens klokke-våben fra 1230.

igennem for alle våbener hos både de »sjællandske« og de »jyske« Hvider: bjælkevåbenets blå og guld, hjorteviervåbenets blå og guld, vognhjulsvåbenets blå og guld og nu også klokkevåbenets blå og guld. Det ligner mere end en tanke, og man begynder efterhånden at nære mere tiltro til folkevisernes traditionelle omtale af stormænds bannere og skibssegel som delt af blå og guld.

Denne gennemgang af dansk heraldiks ældste »talende« våben – Vogn-slægtens vognhjul – har forhåbentlig givet indtryk af en mægtig og godsrig jysk stormands-slægt, der med tæt tilknytning til de sjællandske Hvider har haft afgørende indflydelse på dansk middelalderhistorie. Århus domkirke skylder slægten sin tilblivelse, og det er vel ikke helt urimeligt at mindes Vognslægten med den dejlige brakteat af forgyldt bronze, der blev fundet ved udgravningen på Pedersborg i 70'erne (*fig. 15*). Brakteaten viser en biskop i fuld ornat – lad det være Peder, Skjalm eller Ebbe Vøgnsen – men det har nok været et smykke, der har mindet beboerne på Pedersborg om, at der med ægteskabet mellem

14. Forsøg på en heraldisk stamtavle for slægten Udsen.

15. Gylden brakteat fundet på Pedersborg med bispfigur.

de sjællandske Hvider og Vognsønnerne skete en udbygning af Hvideklanen, der også gav den afgørende magt i Jylland.

Stig-slægten

I det foregående har jeg forsøgt at begrunde, hvorfor jeg – i modsætning til tidligere traditionel genealogisk opfattelse – har valgt at udvide begrebet de »jyske« Hvider med Vogn-slægten. Vogn-slægten var en rig og magtfuld jysk stormandsæt, men der er unægtelig mere drama og folkelig appel, når vi skal beskæftige os med den gren af de jyske Hvider, som jeg i det følgende vil samle under betegnelsen »Stig-slægten« efter dens mest kendte repræsentant, den berømte marsk Stig Andersen Hvide.

Vi betræder her en vej, hvortil der er knyttet mange følelser, og hvor det bevarede middelalderlige kildemateriale er så beskedent, at det åbner mulighed for mange fortolkninger. Dette har da også givet sig udtryk i en litteratur, der spænder fra marsk Stig folkeviserne over Inge-manns romantik til doktordisputater om det uopklarede og dunkle kongemord, der fandt sted for 700 år siden¹⁷⁾. Hvem myr-

dede kong Erik Klipping den 22. november 1286 – Cæcilie nat – i Finderup Lade sydvest for Viborg? Med forskellige udkommenterede motiver er marsk Stig og hans »sammensvorne« med tilknytning til Hvide-ætten blevet tillagt drabet, der inddebar, at de alle måtte gå i landflygtighed.

Det er ikke hensigten her at bidrage til en yderligere debat om denne Danmarks største kriminalgåde, der medførte, at marsk Stig i folkeviserne kom til at fremstå som middelalderens altoverskyggende ridderskikkelse på samme måde, som Ragnar Lodbrog var indbegrebet af en vikingekonge. Mest mening er der måske i folkevisens sang om, at »der er så mange i Danmark, der alle vil Herrer være –!« Den ser mordet *politisk*, og det er nok kernen i sagen. Den nyere forskning er mest tilbøjelig til at betragte dommen over marsk Stig som et justitsmord, og at den egentlige bagmand bag mordet på kongen snarere har været hertug Valdemar Eriksen af Sønderjylland. Forfatteren af Jyske Krønike udpeger ham ca. 1350 som den virkelige ophavsmand til mordet i Finderup, men der er dog nok, når vi taler om de jyske Hvider grund til ikke at glemme, at den jyske adel i disse år ønskede at begrænse kongens magt. På danehoffet i Nyborg gennemtvang de 1272 Danmarks første håndfæstning – en lov med paragraffer om kongens magt, dens grænser og dens pligter. I 1276 nægtede marsk Stig og den jyske adelsopposition provokatorisk at hylde sønnen Erik Menved som konge, og på denne tid sad marsken i kongens råd – i regeringen om man vil. Arup betegner simpelthen perioden fra 1283 til 1286 som »Stig Andersens regering«¹⁸⁾.

Hvideklanen – repræsenteret af de jyske Hvider – ligger som en uafklaret baggrundstæge bag mordet på Erik Klipping. De synes næppe aktivt at have medvirket i mordet, al den stund de jo netop så at sige havde »vundet« over kongen, og således ikke havde nogen fordel af kongemordet.

Magtkampen mellem kongens ønske om en centraliseret kongemagt og den jyske adels oppositionspolitik ved kongemordet var faldet ud til fordel for det politiske parti, som Hvideklanen stod som repræsentanter for. At de senere ved dommen over dem i 1287 tabte magtkampen er blot udtryk for, at drost Peder Nielsen Hoseøl havde genvundet sin politiske magt og ønskede Hviderne fjernet fra den.

Hvem var egentlig denne marsk Stig Andersen – og hvordan har han tilknytning til Hvide-ætten? Når nyere genealogisk litteratur¹⁹⁾ betegner denne slægtsgren som »den yngre Hvide-slægt«, er dette uden reel mening, men blot udtryk for, at man kildekritisk ikke mener at have belæg for at føre denne slægtsgren længere tilbage i tiden.

Uden at føre et egentlig kildekritisk bevis mener jeg dog at kunne fremføre en rimelig sandsynlighedsopfattelse af marsk Stigs slægtsrelationer til Hvideklanen (*fig. 16*).

På *spindesiden* kan det i hvert tilfælde påvises, at marsken gennem sine hustruer er i slægt med den gamle Skjalm Hvide. Han var gift tre gange: første gang med Ossa Nielsdatter, anden gang med Ingeborg Pallesdatter og tredje gang med Ingeborg Offesdatter, datter af drost Offe Nielsen (Neb). Ossa Nielsdatter var sønnedatters datterdatter af Skjalm Hvides sønnesøn Toke Ebbesen, og dennes broder Sune Ebbesen var farmors morfars far til Ingeborg Offesdatter. Ingeborg Pallesdatter synes ligeledes at være knyttet til Hvide-slægten gennem Palle Hvides efterkommere.

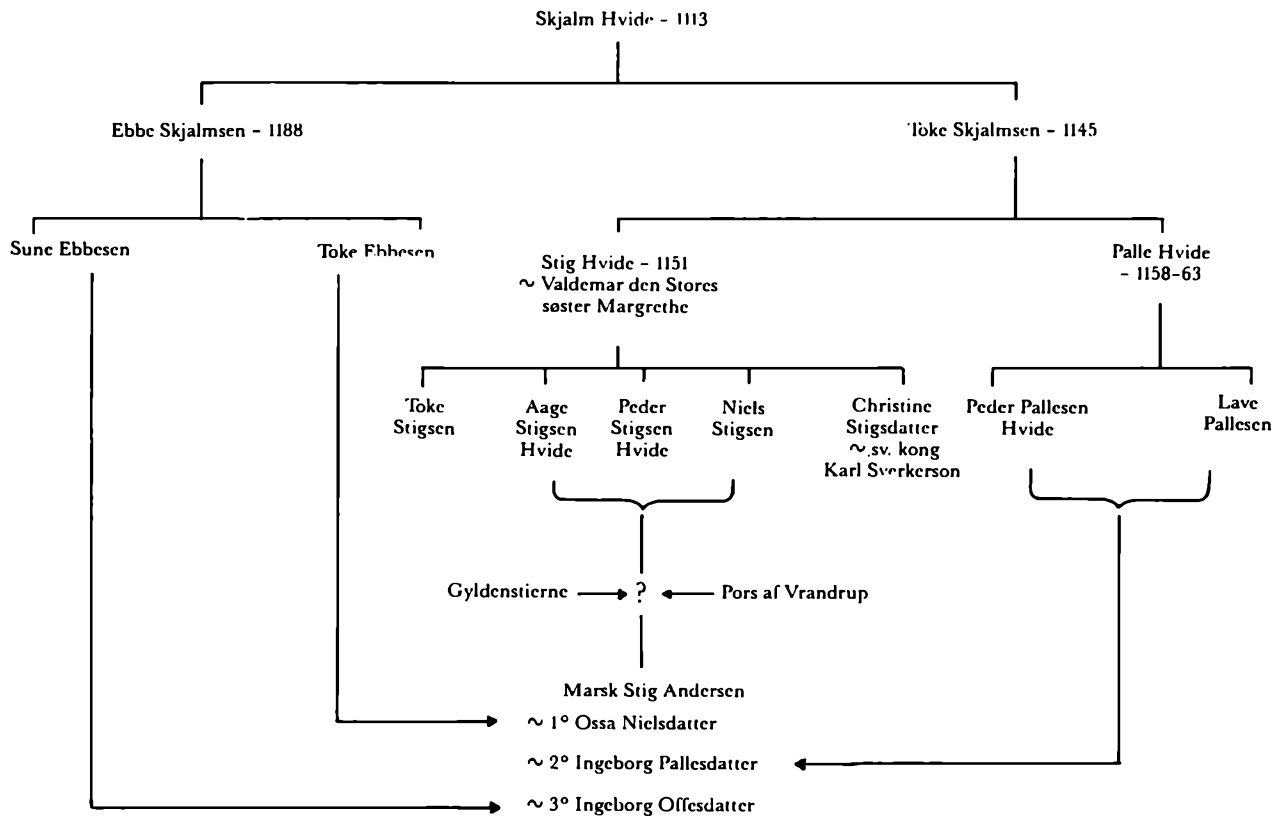
På *mandsiden* har marsk Stig utvivlsomt rod i gammel jysk uradel, og meget tyder på, at han formentlig nedstammer fra den jyske stormand Stig Hvide, der var sønnesøn af Skjalm Hvide og som gift med Knud Lavards datter Margrethe var svoger til Valdemar den Store.

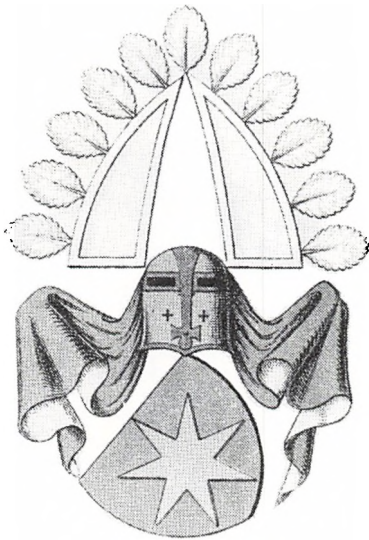
Stig Hvide, der faldt i slaget ved Viborg 1131, var herre til Bidstrup og formentlig

også til Bjørnholm, der senere gik i arv til marsk Stig og hans sønner og blev arnested for den jyske adels oprør mod kongen. Mindet om Stig Hvide er holdt i hævd på Bidstrup, idet der ifølge Danske Atlas fandtes en sal, som kaldtes »Stig Hvides sal«. Denne sal kendes endnu under navnet »Sten Hvides sal«. Det kan med sikkerhed siges, at han oprettede Essenbæk Kloster i Sønderhald herred, hvortil flere af marsk Stigs slægt gav donationer, og hvor marsk Stig skal være begravet. På mange måder synes Essenbæk Kloster for de jyske Hvider at have været en slægtskirke som Sorø var det for de sjællandske Hvider.

Når Lisbeth Bryske i sin tidligere nævnte slægtebog fra slutningen af 1500-tallet hævder, at »de Hvider er en urgammel stamme fra Vendsyssel«, er det ikke uden belæg. Stig-slægten anvender i modsætning til de sjællandske Hvider allerede i 1200- og 1300-tallet navnet Hvide, og da Frederik I i 1526 udstedte påbud om, at adelen skulle antage faste slægtsnavne, antog Stig-slægten navnet Hvide, hvilket må indebære en klar opfattelse af slægtens nedstamning fra Stig Hvide.

Væsentligere i sandsynlighedsbeviset er dog Broderskabslisten i Kong Valdemars Jordebog fra slutningen af 1100-tallet. Blandt brødrene »i Nørrejyland nævnes således Peder Pallesen Hvide, Aage Stigsen Hvide, Niels Stigsen og Peder Stigsen Hvide²⁰⁾. Aage Stigsen Hvide (Ako filius Stigh Albi) nævnes som delager i korstoget 1191, og Saxo nævner som tapre deltagere i Vendertogene Niels Stigsen Hvide og hans broder Aage. Peder, Niels og Aage Stigsen Hvide synes altså at have været kødelige brødre og sønner af Stig Hvide. Når Broderskabslisten herudover nævner Peder Pallesen Hvide, er der rimelig grund til at antage, at Stig Hvide har haft en broder Palle Hvide, hvis søn var Peder Pallesen Hvide. Det er formentlig denne Palle Hvide, der 1158 nævnes som medunderskriver af stiftelsesbrevet for Vitskøl Klo-

17. Stig-slægtens våben.

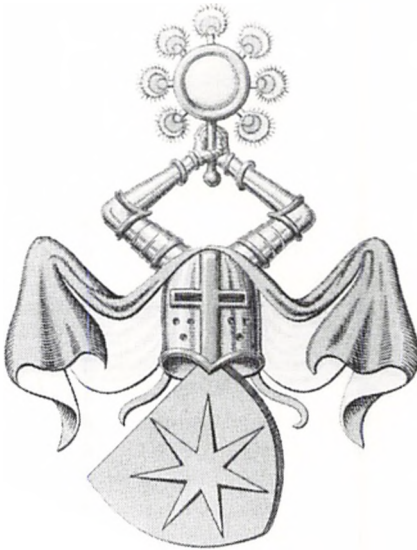
ster, og som senere 1163 sammen med Valdemar den Store er medunderskriver på det gavebrev, hvorved prins Buris oprettede Tvis Kloster. Dette gavebrev medunderskrives tillige af Lave Pallesen, der heri angives som søn af Palle Hvide. At navnene Palle og Stig er hyppigt forekommende fornævne i Hvide-slægten og de i denne indgiftede familier gør det rimeligt at antage, at de jyske Hvider nedstammer fra de to brødre Palle og Stig Hvide. Marsk Stigs anden hustru Ingeborg Pallesdatter har utvivlsomt slægtsskab med Hviderne, hvad Palle-navnet mere end antyder.

Hvis vi fra genealogien vender os til *heraldikken*, er det vel ikke for meget sagt, at Stig-slægten fører det bedst kendte våben i dansk middelalder (fig. 17). Uanset heraldikkens fine blasoneringsregler kan vist intet våben være mere smukt beskrevet end de fine gamle linier: »Blåt var det som Violer, som Havets stærke Flod - Midt i, med syvfold Stråler, en hvidlig Stjerne stod!«

Marsk Stig og hans efterslægt fører alle som en den syvoddede stjerne, medens den ikke kan påvises i tidligere slægtled, hvilket måske alene kan skyldes manglende kildemateriale. Det er spændende og tankvækkende, at to andre jyske uradelslægtter som *Gyldenstjerne* og *Pors* fører samme våbenmærke. Det er på denne heraldiske baggrund hævet over enhver tvivl, at de tre slægter har fælles oprindelse, formentlig som efterkommere af Stig Hvide, men det er ikke med det hidtil kendte kildemateriale muligt at føre genealogisk – men nok heraldisk – sandsynlighedsbevis herfor. En slægtsforbindelse mellem Stig-slægten og Gyldenstjerneerne må sikkert søges i tiden før marsk Stig, medens Pors'erne muligvis nedstammer fra en af marskens yngre sønner eller hans ældste søn, idet Stig-navnet går igen i begge slægter.

Det fælles våben for de tre slægtsgrene synes at være differentieret gennem deres *hjelmtægn*. Stig-slægten fører oprindelig som hjelmtægn to med påfuglesjer besatte vinger eller spejle, medens de senere generationer i deres sigiller fører enten to med påfjer besatte skærme, der minder om Gyldenstjerneernes spejle (fig. 18), eller præcis det samme hjelmtægn som Pors'erne, nemlig en syvoddet stjerne, der ofte holdes af to jernklædte arme (fig. 19). De samme bestanddele i hjelmtægn: påfuglesjer, spejl, jernklædte arme og syvoddet stjerne indgår således i alle tre slægter – omend i forskellig variation til forskellige tider. I slægten Pors var fornævnet Stig almindeligt som i marsk Stigs slægt, og nok førte Gyldenstjerne – som allerede navnet antyder – en guldstjerne i blåt, men det er værd at lægge mærke til, at det i den svenske linie Gyllenstiernas slægtshistorie bestemt hævdes, at slægten oprindelig har ført en hvid stjerne, og at denne først i midten af 1400-tallet blev forandret til en guldstjerne af rigsråden Erik Eriksen den ældre²¹).

I fig. 20 er der på grundlag af kendte si-

18. Gyldenstjerne-slægtens våben.

19. Pors-slægtens våben.

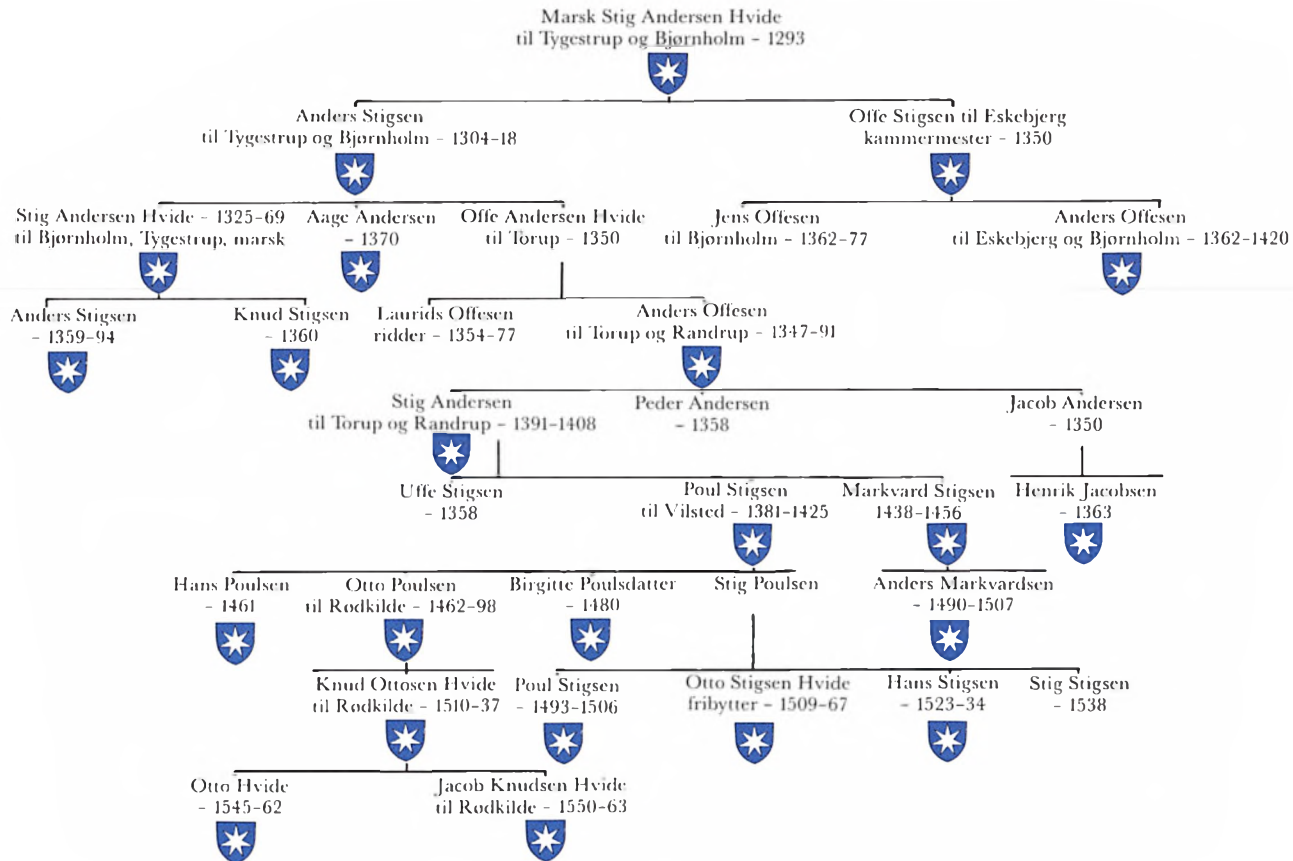
giller opstillet en heraldisk stamtavle over Stig-slægten. Den viser gennem alle slægtled en fast og ubrudt føring af den syvodede stjerne som våben. Det er ligeledes påfaldende, at Stig-navnet eller det deraf dannede patronymikon findes i alle slægtled, ja at det næsten har en tilbøjelighed til at gøre selve det berømte Hvide-navn rangen stridig som slægtsnavn.

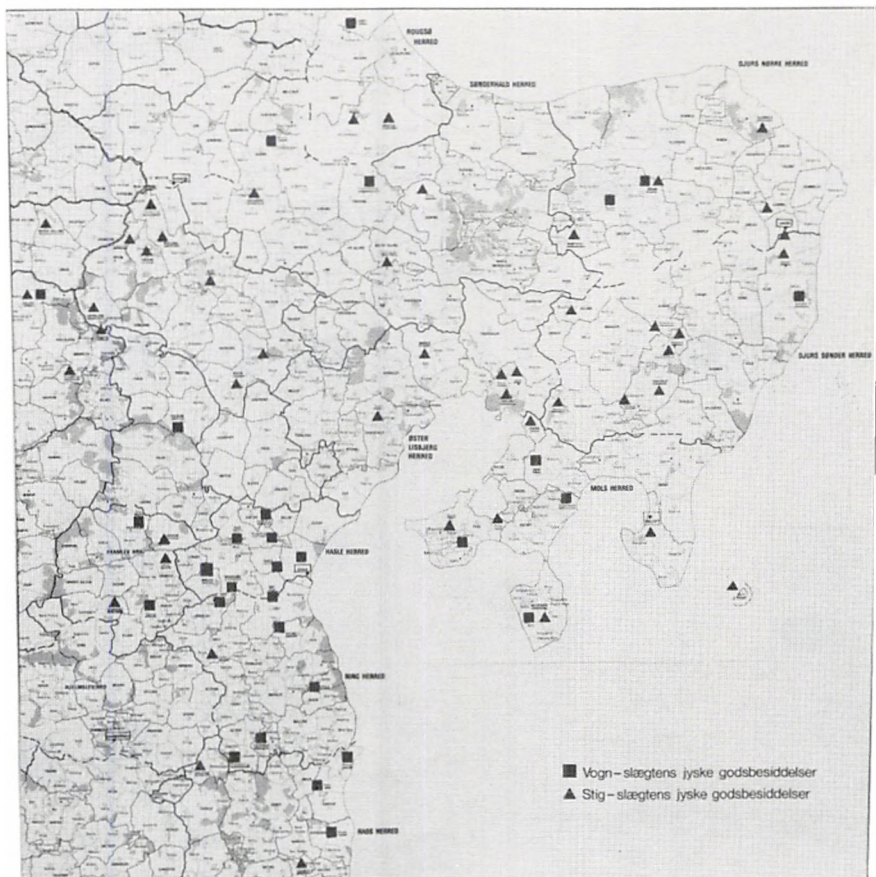
I fig. 21 er både Vogn-slægtens og Stig-slægtens godsbesiddelser i Jylland vist med henholdsvis firkantet og trekantet signatur. Enhver kan bare med et blik på kortet ane slægternes enorme godsmængder, der alle lå på Århus- og Randers-egnen samt på Djursland. Stig-slægtens besiddelser omfattede blandt andet Bjørnholm, hvortil der i 1400-tallet hørte mindst 250 gårde i Tirstrup sogn, Møllerup, Skramsholm, Bjørnkær og tre byer på Mors, Tørup (nu Frisenvold), hele Helgenæs samt øen Hjelm. Det er ikke for meget sagt, at den væsentligste del af halvøen mellem Kalø Vig og Gudenåen reelt på et tidspunkt tilhørte Stig-slægten. Adskillige

af disse jordbesiddelser havde den yngre marsk Stig Andersen erhvervet som pant og forleneringer som følge af sine forbindelser med grev Gert og hertug Valdemar i Slesvig, og de vendte under Valdemar Atterdag tilbage til kronen, men et mægtigt jordkompleks har det været. På Sjælland ejede slægten på et tidspunkt Tygestrup (det nuværende Kongsdal) og på Fyn Eskebjerg (det nuværende Schelenborg) og Rødkilde.

Hvis vi sammenholder Stig-slægtens besiddelser i Jylland med Vogn-slægtens, må man nok erkende, at de jyske Hvider har været kernen i middelalderens jyske adel. Det er tankevækkende, at Vogn-slægtens og Stig-slægtens ejendomme ligger på de samme egne. Det kunne tyde på, at de to slægtsgrene har været indgiftet i hinanden, men genealogisk bevis har indtil nu ikke kunnet føres.

Kongemordet i Finderup Lade bliver aldrig helt opklaret. Hvilke hypoteser man end kan opstille, kan man imidlertid ikke se bort fra, at den gamle ættefejde

21. Vogn-slægtens jyske godsbesiddelser (markeret med firkant) og Stig-slægtens jyske godsbesiddelser (markeret med trekant). Udsen-slægtens besiddelser er ikke optegnet, men er beliggende i samme område.

mellem kongcættten og Hviderne ligesom kan anes at ligge bag. De jyske Hvide kastede sig i lighed med de sjællandske – efter i mange år at have været kongens tro medkæmpere – ud i en nådesløs magtkamp mellem på den ene side stormænd og kirke og på den anden side en centraliseret kongemagt. Marsk Stig Andersens kamp havde nok reelt samme mål som hans kirkelige Hvide-frænder Jakob Erlandsen og Jens Grand: at begrænse kongens kirkelige og verdslige magt til fordel for en stærk gejstlighed og adel.

Resultatet af denne magtkamp kender vi – Hviderne tabte til sidst efter mere end to hundrede års strid. Det afgørende kårdestød blev sat ind af Valdemar Atterdag, der endelig knægtede den jyske adel under førerskab af Niels Bugge til Hald og Stig Andersen til Bjørnholm. Stig Andersen måtte aflevere hele elleve sogne til kongen uden at få en skilling til erstatning. Da Niels Bugge og de to medlemmer af Stigslægten Peder Andersen og hans brorsøn Uffe Stigsen 1358 endelig søgte forlig med Valdemar Atterdag blev alle tre Jyder

myrdet på stranden i Middelfart – officielt af nogle lokale fiskere. Selv om Valdemar Atterdag nok stod bag drabet, svor han sig fri, og ejerne af de tre fiskerhuse på stranden blev ved dom forpligtet til at betale en bod i form af de såkaldte »Buggepenge«, der først bortfaldt i 1874.

Den sidste af de jyske Hvider var fribytteren og Søren Norbys søhane Otto Stigsen Hvide. Hans urolige og eventyrlige liv – som skabt til en roman eller film – tyder på, at han i adskillige retninger har slægtet sine gamle stammefrænder, de to marsker og oprørerne, på. Ved hans død i svensk fangenskab 1567 uddøde marsk Stigs berømte slægt på mandslinien.

Det var en mægtig slægt, der hermed endelig gik i graven og opgav mange års strid. De var standsbevidste, selvhævdende og frihedselskende. De var ved stærke bånd knyttet til deres jord og slægt, men andre forpligtelser anerkendte de i grunden ikke. Nok endte modsætningen mellem kongen og de jyske herrer med de jyske Hviders nederlag, men stolte og frie var de til det sidste. Niels Bugge-visens faste omkvæd: »De rider så fri gennem Jylland« passer på dem alle, og det er samme selvfølelse trods og standsbevidsthed, der lyser ud af slægtens til i dag bevarede rene og klare heraldik.

Noter og henvisninger

- 1) Ernst Verwohlt: Hvide-slægtens heraldik, Heraldisk Tidsskrift bind 5, 1984, p. 190-213.
- 2) Kgl. Bibl., Thott Fol. 1082 fol. 370.
- 3) Tage E. Christiansen i Det skabende menneske, tilegnet P. V. Glob I, 1984, p. 143-57.
- 4) Niels-Knud Liebgott: Kramikfundene fra voldstedet Pedersborg ved Sorø, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1977, p. 118-171.
- 5) Danmarks Riges Breve, 1. række, 2. bind, 1975, p. 97-98.
- 6) Svend Aakjær: Kong Valdemars Jordebog, 2. bind, kommentar, 1980, p. 544 ff.
- 7) Danmarks Riges Breve, 1. række, 4. bind, 1958, p. 138-39.
- 8) Helge Søgaard: Det ældste Århus, 1961; Grethe Foss: Århus Domkirke, 1982.
- 9) Danmarks Riges Breve, 1. række, 4. bind, 1958, p. 110-112, 125-27, 130-31, 159-60 og 1. række, 5. bind, 1957, p. 67-71, 91-92, 103-105.
- 10) Helge Søgaard: Det ældste Århus, 1961, p. 74-75 og tavle 20.
- 11) Henry Petersen: Danske adelige Sigiller fra det 13. og 14. Aarhundrede, 1897 (fork. DASI), nr. 76 og nr. 300.
- 12) DASI nr. 904 og 905.
- 13) Danmarks Adels Aarbog 1936, p. 111-112.
- 14) DASI, nr. 9.
- 15) DASI, nr. 36.
- 16) Scriptores rerum Danicarum, Tom IV, tavle II og p. 544, København 1776; Danmarks Adels Aarbog 1945, p. 113-120; Danmarks gamle Personnavne sp. 703-705, 1285-1292, 1537-1540; Otto Brenner: Nachkommen Gorms des Alten, 1964, p. 252-54; Knud Prange: Silkebroderet socialhistorie (i Festskrift til Vagn Dybdal) p. 356-379.
- 17) Svend Grundtvig: Danmarks Folkeviser, bind 2; B. S. Ingemann: Erik Menveds barndom; Hugo Yrwing: Kungamordet i Finderup, Lund 1954; Niels Skyum Nielsen: Kirkekampen i Danmark 1241-1290; Aage Brask: Torstrup og Marsk Stigs Slægt, København 1953; Erik Kjersgaard: Kongemord - opklaring, Skalk 1971, p. 18-29; Georg Galster: De Fredløses Falskmøntnerværksted på Hjelm, Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1928, p. 38-48.
- 18) Erik Arup: Danmarks Historie, Anden Bog, Stænderne i Herrevælde 1282-1624, Bind A, p. 9-37.
- 19) Thelma Jexlev i Dansk biografisk Leksikon: Hvide.
- 20) Svend Aakjær: Kong Valdemars Jordebog, 2. bind/kommentar, p. 164-66 og p. 544-566.
- 21) Danmarks Adels Aarbog 1898, p. 222 f.; 1909, p. 355; 1926 II, p. 3 f.; Jan Raneke: Svenska medeltidsvapen II, p. 538-39, Lund 1982.

Austrått-borgens heraldikk med Ove og Herman Bielkes aner

Av Harald Nissen

Knud Prange (1985) bringer i sin artikkel «Kønskvotering på gravsten?» interessant stoff om våpenanetavler. Han redegjør også for det springende oppstillingssystem i tre punkter:

1. Våbenanetavlen viser den afdødes slægtsvåben samt et antal mødrene våben.
2. De mødrene våben inddrages generationsvis, først moderens dernæst desuden de 2 bedstemødres, eventuelt desuden de 4 oldemødres osv.
3. Man tager hele tiden det nærmeste mødrene våben set i forhold til de hidtil bragte våben.

Heftene «Heraldiske studier 1 og 2» av K. Prange (1982) og J. C. Bille Brahe (1985) er også interessant lesning. Prange oppfordrer til offentliggjørelse av mindre arbeider, selv med den risiko, at resultatene senere vil bli endret av eventuelle større undersøkelser.

I Norge har man ikke de samme muligheter som i våre naboland til å gjøre studier i marken. Men i museer kan man komme over brudekister (ekte eller falske) eller en alterduk med anevåpen, og i universitetsbibliotekene finnes endel likprekener som kan være forsynt med anevåpen. Noe finnes også i kirker.

Når det gjelder anetavler hugget i sten, er det i Norge så vidt jeg vet bare Austrått-borgen som har en anetavle med 32 våpen rundt inngangsportalen. Rosendal baro-

ni, som er bygget omtrent samtidig med Austrått, har også våpen over inngangsportalen. Men så vidt jeg kan se av fotografier, kan det i høyden dreie seg om kvadrerte skjold.

Austrått ligger på innsiden av Ørlandet ved innløpet til Trondheimsfjorden. Stedet nevnes første gang i kong Olav Trygvasons saga og var allerede da sete for høvding og stormenn. Fra slutten av 1400-tallet tilhørte gården Norges siste rikshofmester hr. Nils Henriksøn av en slekt som hadde fått navnet Gyldenløve etter våpenet. Etter ham var hans enke fru Inger Ottesdatter Rømer eier av gården. Deres datter Lucie ektet den skånske adelsmann Jens Tillufson Bielke. Besittelsen av Austrått hevet Bielkene til en høyde som de ikke hadde hatt tidligere, og la grunnen til familiens senere anseelse (A. Coldevin 1950, s. 399–415).

Fjerde generasjon av Bielkene på Austrått var Ove Bielke (1611–74), Norges rikes kansler fra 1660. Han bygget Austrått-borgen i årene 1654–56. Når jeg skriver borg, er det fordi den kalles det i dagligtale. Men den har aldri hatt noen fortifikatorisk hensikt.

Hoveddelen av bygningen utgjøres av en stenkirke med tårn fra 1200-tallet, hvor Ove Bielke bygget på en sløy i samme høyde vest for tårnet. To lavere sidefløyer mot syd og en tverrsløy med hovedport omslutter en øvre og en nedre borggård. Tårnet

ble også hevet.

Borgen er altså et tilbygg til gårdens middelalder-kapell som lå rett øst for det tidligere hovedhuset (T. Hegard 1986).

Størrelsen på anlegget vil ikke imponere besøkende fra andre land. Men rundt hovedporten er en anetavle med 32 våpen, som vil fange oppmerksomheten hos den heraldisk interesserte. Her er våpen fra våre naboland, foruten at det er gamle norske våpen. (Ill. 1).

Øverst er Ove Bielkes våpen og navn, flankert med våpen for hans to første hustruer Maren Juel og Regitze Giedde. Under finner vi 32 våpen med navn rundt portalen, som er Ove Bielkes 32 aner. (Ill. 2). Våpenene er ovenfra og nedover på begge sider:

<i>Fedrene side</i>		<i>Mødrene side</i>
Bielke	1	Brockenhuus
Tot	2	Jul
Guldenleu	3	Guldenhorn
Krabbe	4	Lunge
Bing	5	Bild
Rømmer	6	Flemming
Rønnou	7	Gris
Rosenkrantz	8	Fris
Bølle	9	Rønnou
Passou	10	Glaab
Kane	11	Nielsen
Lunge	12	Lunge
Spliid	13	Seested
Flemming	14	Biørn
Strutz	15	Kane
Tot	16	Lunge

Den fullstendige anetavle som er satt opp på grunnlag av stamtavlene i Danmarks Adels Aarbog, viser at vi har å gjøre med det springende oppstillingssystem (Tavle 1 og 2). Vi ser at det er enkelte ting som ikke stemmer helt med våpenanetavlen. Det kunne derfor være interessant å sammenligne med 1600-talls våpenanetavler for Ove Bielkes slektninger.

For Sophie Brockenhuus, Ove Bielkes mor, finnes en liktale (H. Stochflet 1656)

men der er bare avbildet hennes foreldres våpen.

Når det gjelder Ove Bielkes yngre bror Herman, finnes imidlertid et manuskript i Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling. Det er håndskrift Thott 535, 8° (Herman Bielkes Vaabenbog), som er et håndskrift i lite format 8 cm høyt og 10 cm bredt. Håndskriftet består av i alt 33 beskrevene eller bemalte blader. Det er kun malt våpenskjold på den ene siden av bladene. Av mikrofilmen jeg har fått, ser det ut til at hvert blad med våpen har tekst på baksiden av bladet. Det er i alt 32 våpenskjold. I følge brev fra det Kongelige Bibliotek (26.3.87) ser det ut til at alle våpen er malt direkte i håndskriftet - altså ikke klippet ut fra andre mss. og senere samlet. (Ill. 3 og 4).

Det første våpen er Bielke. Så følger Herman Bielkes aner på fedrene side etter det springende oppstillingssystem. Våpen nr. 17 er Brockenhuus fulgt av mødrene aners våpen etter samme system.

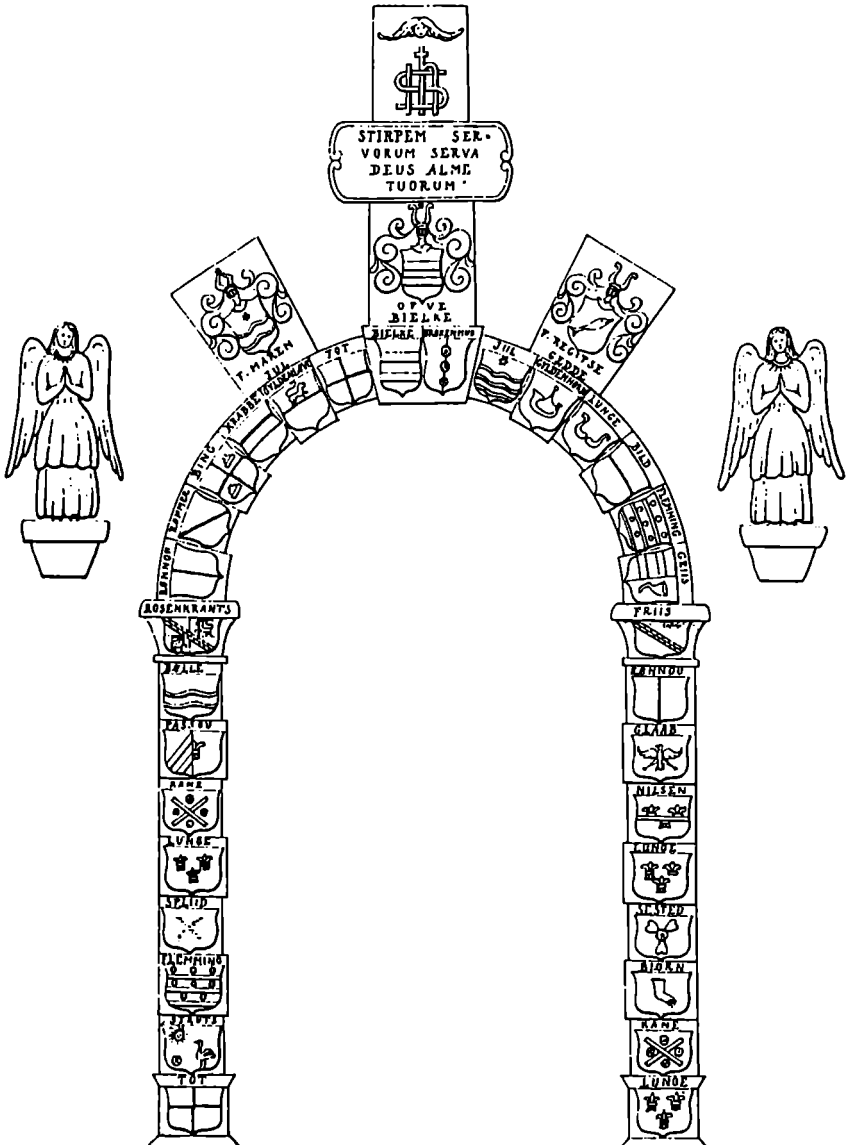
Det er full overenstemmelse mellom våpenene hos de to brødre, bare at hos Herman er våpen nr. 6 Rønnou og våpen nr. 7 Rømer. Dette skal vi komme tilbake til.

Av de 32 våpen på Ove Bielkes anetavle finner vi øverst byggherrens foreldres våpen, Jens Bielke (1580-1659) og Sophie Brockenhuus (1587-1656). Så følger de to bestemødre, farmor Margrethe Thott, død etter 1640 over 90 år gammel, og mormor Dorthe Juel med stjerne og strømmer (DAA 1927, II s. 24). Videre følger to oldemødre på farssiden, Lucie Gyldenløve (druknnet sammen med sin mor på Syvdefjorden 1555) og Vibeke Krabbe (1521-) og to på morssiden Kirsten Gyldenhorn og Christence Lunge.

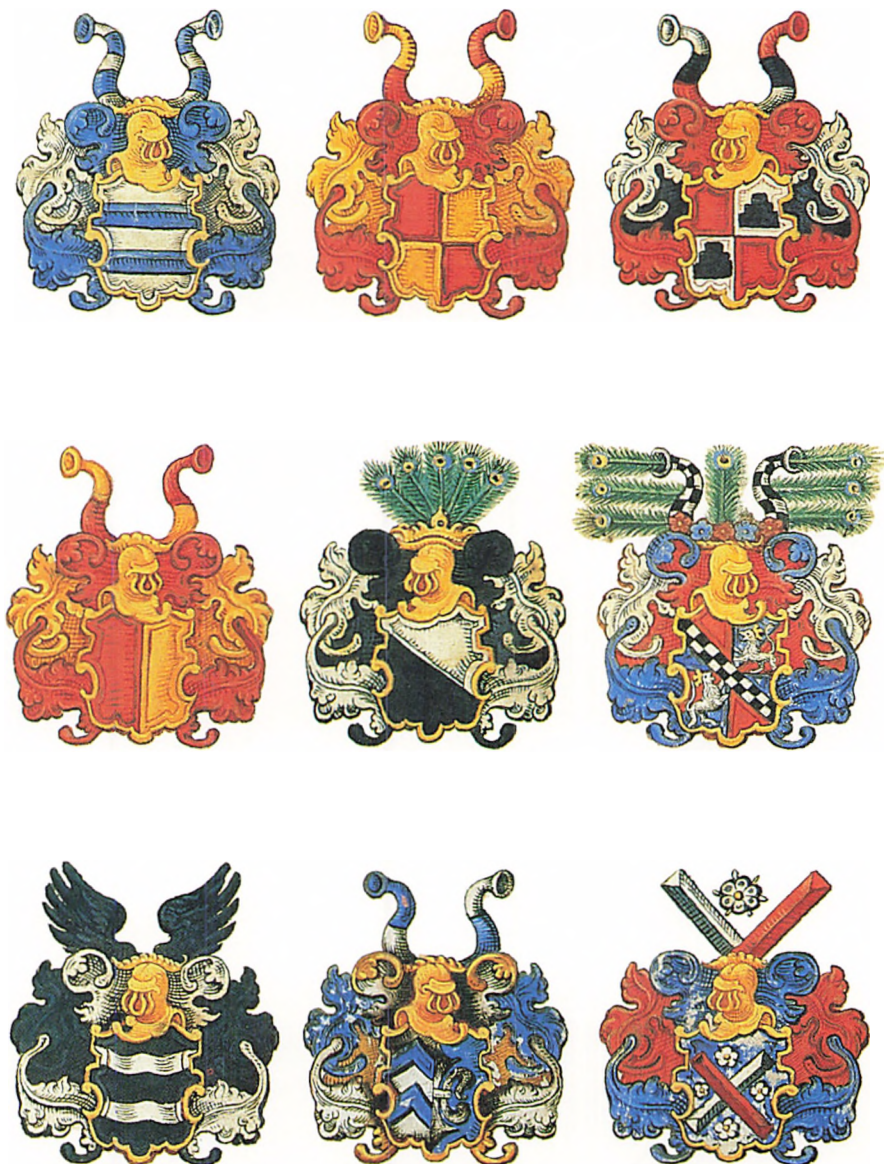
Av disse er Gyldenløve gammel norsk adel og må ikke forveksles med de danske Gyldenløver. Lucie Gyldenløves farfar hr. Henrik Jensen førte opprinnelig en fugl i sitt våpen, men antok omkring 1460 et våpen med delt skjold, med i gull kronet rød

Ill. 1. Inngangsporten på Austrått med våpen for Ove Bielke, hans to første hustruer Maren Juel og Regitze Giedde og hans 32 ancr. Fot.: H. Nissen.

Ill. 2. Kaptein Otto Krefstings tegning fra forrige århundre av portalen. Våpen nr. 13, Spliid, har allerede på hans tid vært så ødelagt, at han ikke har vært sikker på motivet. Tegning i Fylkeskonservertorens kontor, Trondheim.

Ill. 3. Våpen fra Thott 535, 8°, Heriman Bielkes Vaabenbog. Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling. Ovenfra fra venstre: Jens Bielke, Margrethe Thott, Gunhild Bing, Ellen Rønnow, Inger Ottesdatter Rømer, Anne Rosenkrantz, Berette Myltike (sic!), Margrethe Passow (Winstorpslekten), Eline Kane. Fot.: Det Kongelige Bibliotek.

Ill. 4. Våpen fra Thott 535, 8°, Herman Bielkes Vaabenbog, Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling. Ovenfra fra venstre: Kirsten Splid, Inger Flemming, Ingeborg Struts, Kirsten Gyldenhorn, Margrethe Bild, Eline Griis, Anne Friis, Else Glaab, Ingeborg Lillie. Fot.: Det Kongelige Bibliotek.

			Jens	Tilluf Josephsen	1	Joseph Andersen	1	
			Bielke	1	Gunhild Bing	5	Kirsten Splid (Bølle)	9
	Aage					Ove Bing	5	
	Bielke	1				Berete Moltke (Spliid)	13	
			Lucie	Niels Henriksen	3	Henrik Jensen	3	
			Gyldenløve	3	Inger Ottesdr.	7	Eline Kane	11
Jens						Otte Madsen	7	
Bielke	1					Ingeborg Struds	15	
						Aage Thott	2	
			Claus	Claus Thott	2	Märta Bengtsdr. (Passou)	10	
			Thott	2	Ellen Rønnow	6	Corfitz Rønnow	6
	Margrethe					Berete Flemming	14	
	Thott	2				Mogens Krabbe	4	
			Vibeke	Tyge Krabbe	4	Lisbeth Lunge	12	
			Krabbe	4	Anne Rosenkrantz	8	Niels Eriksen	8
						Birgitte Thott	16	

Tavle 1. Anetavle for Ove Bielkes far, Jens Bielke.

			Eiler	Henrik Brockenhuus	1	Johan Brockenhuus	1	
			Brockenhuus	1	Margrethe Bild	5	Birte Rantzau (Rønnow)	9
	Henrik					Evert Bild	5	
	Brockenhuus	1				Kirsten Skinkel (Seested)	13	
			Kirsten	Erik Gyldenhorn	3	Erik Eriksen	3	
			Gyldenhorn	3	Eline Griis	7	Ingeborg Lillie (Nielsen)	11
Sophie						Peder Griis	7	
Brockenhuus	1					Kirsten Kane	15	
			Niels	Enevold Juul	2	Niels Juul	2	
			Juul	2	Inger Flemming	6	Else Glob (Glaab)	10
	Lurte					Herman Flemming	6	
	Juul	2				Sophie Biørn	14	
			Christence	Ove Lunge	4	Vintzens Lunge (nye)	4	
			Lunge	4	Anne Friis	8	Kirsten Lunge (gamle)	12
						Henrik Friis	8	
						Anne Lunge (gamle)	16	

Tavle 2. Anetavle for Ove Bielkes mor, Sophie Brockenhuus.

løve i øverste felt, mens nedre felt var rutet av gull og rødt (C. M. Munthe 1928; DAA 1895, s. 196).

Vibeke Krabbe tilhørte Krabbe av Østergaard med sølv bjelke i rødt (DDA 1928, II s. 15).

Kirsten Gyldenhorn var av en norsk uradelslekt som har fått navn etter våpenet, i blått et rødt horn med gull beslag og gull bånd (DAA 1895, s. 190). Herman Bielkes Vaabenbog viser imidlertid i blått et rødt horn med rødt bånd. Slekten utdøde på 1500-tallet.

Christence Lunge førte i blått to sølv vesselhorn. Slekten brukte også navnet Dyre (DAA 1891, s. 159).

Så langt stemmer våpenanetavlen med moderne kilder d.v.s. bl.a. Danmarks Adels Aarboeg. Jeg fortsetter med anene på mødrene side, d.v.s. Sophie Brockenhuus' aner.

Våpen nr. 5 til 8 er fire tippoldemødre, hvorav den første er Margrethe Bild, som førte våpen delt av sølv og sort, og skal være av fynsk uradel (DAA 1888, s. 72).

Neste våpen er for Inger Flemming (DAA 1892, s. 146). Flemming-våpenet skal være fem ganger delt av gull og rødt og hvert av de røde feltene belagt med tre gull kuler. På Austrått-tavlen er imidlertid øverste felt belagt med tre kuler, og så annet hvert felt nedover, men med bare to kuler nederst, altså 3. 3. 2. I et manuskript i Universitetsbiblioteket i Trondheim med tittelen Norges Riges gamle adelige Vaaben, fMs 10a, er Flemming-våpenet fem ganger delt av rødt og gull og med åtte kuler i de røde feltene (3, 3, 2). Det stemmer bedre med Austrått-tavlen. (Ill. 5). Like-dan er det i Herman Bielkes våpenbok.

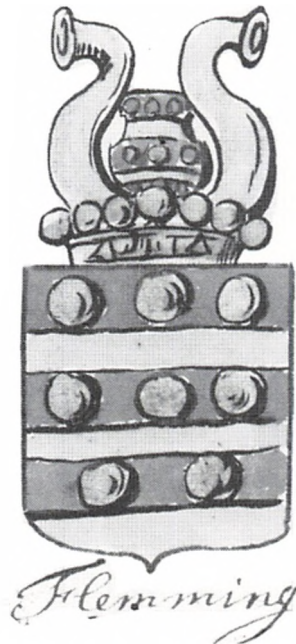
Men der er hjelmtegnet ikke de to vesselhorn, som det vises til hos Achen, men en slags kronet portal besatt med røde og gull faner og med en kvinnefigur i portallens åpning.

Våpen nr. 7 er for Eline Griis «af Nordrup» (DAA 1895, s. 129). I adelsårboken

er våpenet gjengitt med kløvd skjold med sort løvelår i sølv i første felt og i annet felt to blå bjelker i sølv. I Herman Bielkes våpenbok er våpenet kløvd av rødt og blått, med to sølv bjelker i første felt og et sølv svinelår i annet felt. Det stemmer med Austrått-borgens våpenanetavle. (Ill. 6).

Våpen nr. 8 gjelder Anne Friis fra Haraldskjær (DAA 1886, s. 134). Våpenet skal være en sort-sølv to rads sjakktavlet skråbjelke mellom blått og rødt (eller omvendt). Dette stemmer med våre våpen-tavler, og hvor det er rødt øverst hos Herman Bielke.

Våpenene nr. 9 til 16 er tippippoldemødre på mødrene side, hvor det første våpenet er Rønno. Men i følge slektsregisteret for Brockenhuus (DAA 1962, II s. 5), var Johan Brockenhuus annen gang

Ill. 5. Flemming-våpen fra våpenbok (fMs 10a) i Universitetsbiblioteket i Trondheim. Fot.: Trond Aalberg, Universitetsbiblioteket i Trondheim.

Ill. 6. Detalj av mødrene side av våpentavlen på Austrått. Ovenfra og ned: Gris, Fris, Rønnou, Glaab, Nielsen (Lillie), Lunge, Seested, Biörn, Kane. Foto fra forrige århundre i Statsarkivet i Trondheim.

gift med Birthe Rantzau, som ble mor til Henrik Brockenhuus, gift med Margrethe Bild. Rantzau førte våpen kløvd av sølv og rødt (DAA 1930, II s. 7), mens Rønnow er kløvd av rødt og gull (DAA 1913, s. 477). Det kan derfor være lett å forveksle de to våpen.

Våpen nr. 10 er Glaab, som skal representere Else Mogensdatter Glob. Denne slekten, som også brukte navnet Due (DAA 1891, s. 124), førte i rødt (eller sølv) en sort ørn. Hun finnes ikke i slektsregisteret for Due-Glob, men nevnes i slektsregisteret for Juel (DAA 1927, II s. 12).

Våpen nr. 11 på Austrått-tavlen bærer navnet Nielsen og hos Herman Bielke bærer det navnet Lillie. Det finnes ikke hos Tito Achen (1973), men i Lexicon over adelige Familier, s. 330 er våpenet beskrevet som «i blaat Feldt en bielkevis lagt sort Stub med to nedhængende afhugne Green, ledsaget foroven af to, forneden af een, halve guld Lillier». Slekten bærer der navnet Lillie og skal være en gammel norsk familie. I følge slektsregister for Gyldenhorn (DAA 1895, s. 191) er dette våpen for Ingeborg Eriksdatter (Lillie), gift med Erik Eriksen til Ellin, 1475 lagmann i Oslo.

Våpen nr. 12 er et våpen med tre liljer (2, 1), d.v.s. de gamle Lunge, og er våpen for Kirsten Lunge (DAA 1902, s. 311). Hos Achen og i adelsårboken er liljene i trepass og skiller seg derfor fra liljene på Austrått-tavlen og hos Herman Bielke.

Våpen nr. 13 viser både på Austrått-tavlen og hos Herman Bielke (i blått) en (rød) rose omgitt av tre (sølv) blader og bærer navnet Seested. Dette svarer til den holstenske slekt Sested (Schestedt), som førte en ring eller rose omsatt av tre blader (DAA 1914, s. 469). Men i følge DAA 1888, s. 70 skal det riktige være Skinkel eller «Søblade-Skinkel», som førte i blått tre sølv sjøblader samlet i skjoldets midte, undertiden om en sølv kule eller ring (DAA 1916, s. 437). Dette er en slesvigsk slekt som alt på 1300-tallet kom til Dan-

mark. Våpenet representerer altså egentlig Kirsten Johansdatter Skinkel.

Våpen nr. 14 viser en sinistervendt bjørnelabb og er Sophie Andersdatter Biørns våpen av den fynske adelslekt Biørn (DAA 1887, s. 91). Den førte i blått en sølv bjørnelabb.

Våpen nr. 15 er et Andreaskors ledsaget av fire roser, og bærer navnet Kane. Dette er norsk uradel som skal ha ført sølv skjold med Andreaskors og roser i rødt (DAA 1899, s. 229). Våpenet representerer Kirsten Kane, gift med Peder Griis.

Hos Herman Bielke er det imidlertid i blått en rød skråbjelke lagt på en sinister sølv skråbjelke og ledsaget av fire sølv roser. På hjelmen er det en sølv rose mellom en sølv skråbjelke og en sinister rød skråbjelke.

Det siste våpenet er en gjentakelse av våpen nr. 12, altså de gamle Lunger og representerer Anne til Odden (DAA 1902, s. 313), gift med Henrik Friis til Stollingaard 1474–83.

Vi fortsetter med de fire tippoldemødre på fedrene side av Austrått-tavlen, hvor våpen nr. 5 er Gunhild Bing av Smedstruplinjen, som var av skånsk uradel (DAA 1888, s. 82). Slekten skal ha ført et våpen kvadrert av rødt og sølv med to murstenstabler i 2. og 3. felt. Her er det imidlertid bare en murstenstabel i 2. og 3. felt. Likedan er det hos Herman Bielke.

Våpen nr. 6 på Austrått-tavlen er våpenet for den kjente fru Inger Ottesdatter av den såkalte yngre Rømer-ætt (DAA 1913, s. 477). Den førte våpen skrådelt av sølv og sort (H. Nissen 1982).

Nr. 7 er Ellen Rønnow (DAA 1913, s. 483). Som tidligere nevnt er dette våpenet kløvd av rødt og gull. Nu ser vi imidlertid at nr. 6 og 7 på Austrått-tavlen skulle ha byttet plass, hvis vi skulle holde oss til det springende oppstillingssystem. Hos Herman Bielke er det riktig rekkefølge. Det kan derfor være mureren som har foretatt denne feilplasseringen.

Ill. 7. Detalj av fedrene side av våpentavlen på Austrått. Ovenfra og ned: Rønnow (stillet på siden), Rosenkrantz, Bølle, Passou, Kane, Lunger, Spliid, Flemming, Strutz. Hvis trykken er god, kan man muligens skimte øverste del av stormstigen i Spliid-våpenet. Foto fra forrige århundre i Statsarkivet i Trondheim.

Våpen nr. 8 gjelder Anne Rosenkrantz (DAA 1910, s. 378) med det kjente Rosenkrantzvåpenet, kvadrert med i 1. og 4. felt en sjakktavlet sort/sølv skråbjelke mellom rødt og blått, henholdsvis blått og rødt, 2. og 3. felt sinister skrådelt av blått og rødt, henholdsvis omvendt hvori en oppreist kronet sølv løve. (Ill. 7).

Våpen nr. 9 til 16 representerer de åtte tippippoldemødre på fedrene side.

Våpen nr. 9 bærer navnet Bølle på Austrått-tavlen og viser to bølgete bjelker. Muligens kan det derfor dreie seg om våpenet for slekten Orning fra Vendsyssel (DAA 1907, s. 332). Denne slekten tillegges undertiden navnet Bølle og førte i rødt to blå bølgete bjelker. Den egentlige slekt Bølle førte i blått fire sølv bølgete bjelker. (DAA 1890, s. 148).

Hos Herman Bielke er det imidlertid to sølv bølgete bjelker i sort, så det er ikke godt å vite hvilken slekt det dreier seg om.

Imidlertid er teksten for dette våpenet hos Herman Bielke interessant. Der står det: «Hermant Bielkis farfaders farmoders moder fru Berette Mylthiker salligh Offue Bings thill Dybekk».

I følge teksten skulle dette våpenet stå som nr. 13 og ikke som nr. 9. Ser vi så i slekten Moltkes slektsregister (DAA 1921, s. 504) finner vi at Ove eller Aage Bing til Dybæk var gift med Berete Moltke. Som nr. 13 skulle vi altså hatt Moltkenes tre århaner (urfugle).

I slektsregister for Bing (DAA 1888, s. 82) ser vi også at Ove Bing var gift med Berete Moltke. Bølle-våpenet er altså litt av et mysterium.

Nr. 10 i rekken på Austrått-tavlen bærer navnet Passou. Navnet Passou finner vi også hos Herman Bielke. Våpenet er kløvd og viser i første felt to sinister skråbjelker og i annet felt en halv lilje fast på delingen. Hva så med navnet Passou? Det er ikke den slekt som fører våpen kløvd av sort og sølv. I slektsregisteret for slekten Thott (DAA 1900, s. 421) opplyses imid-

lertid at hr. Aage Axelsen til Hjulbjerg var gift med Merete Bengtsdatter av den svenske Winstorp-slekt.

Det samme opplyser Åke Thott (1983, s. 136), der han skriver at «Åke Axelsson var gift med Märta Bengtsdotter av Vinstorpa-ätten i Västergötland». Hvilket våpen førte så Vinstorpa-ätten? Det viser seg at Vinstorpa-ätten blant andre varianter også førte denne variant med skråbjelker og halv lilje (J. Raneke 1982, II s. 850). (Ill. 8).

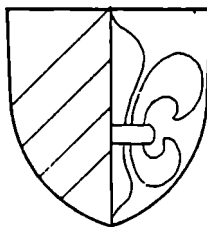
I Herman Bielkes våpenbok er det imidlertid ikke skråbjelker i første felt, men to sparrer.

Nr. 11 er Eline Kane (DAA 1899, s. 229), med samme våpen som nr. 15 på mødrene side. Hun var faster til Kirsten Kane.

Nr. 12 er Lisbeth Tygesdatter Lunge, gift med hr. Mogens Krabbe til Bustrup (DAA 1928, II s. 11). I slektsregisteret for de gamle Lunger kalles hun Elsebe (DAA 1902, s. 311), og likedan hos Herman Bielke. Hun var søster av Kirsten Lunge nr. 12 på mødrene side. Våpenet er maken til nr. 12 og nr. 16 på mødrene side.

Vi kommer så til våpen nr. 13 på Austrått-tavlen. Det bærer navnet Spliid, men selve våpenet er i dag så skadet at det er vanskelig å se hva det har vært. (Ill. 9).

Det finnes to slekter Spliid, en som førte en hummerklo i våpenet (S. T. Achen 1973, s. 251) og en som førte en stormstige

Ill. 8. Variant av Vinstorpa-ättens våpen. Fra Jan Raneke. Svenska medeltidsvapen. II. Lund 1982.

Ill. 9. Detalj av fedrene side av våpenanetavlen på Austrått i dag. Ovenfra og ned: Spliid, Flemming, Strutz, Tot. Fot.: H. Nissen.

(S. T. Achen 1973, s. 235). Den siste brukte også navnet Fasti og var uradel fra Jylland (DAA 1892, s. 130).

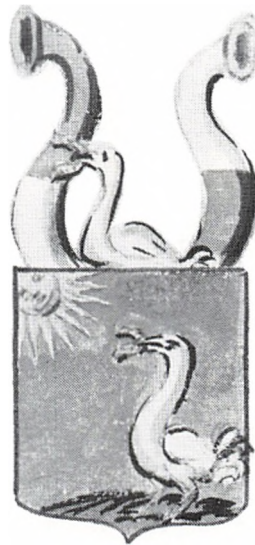
I en bok av Ole Holtermann, Østeraat, Trondhjem 1901, er gjengitt en tegning av våpenanetavlen, hvor våpen nr 13 viser en stormstige. Holtermann har altså ment at det dreiet seg om stormstigeslekten. På fotografier fra forrige århundre i Statsarkivet i Trondheim og her i biblioteket kan man i øvre del av våpenet se noe som

kan være øverste del av en stormstige. (Ill. 7).

I Herman Bielkes våpenbok får vi bekræftet at det dreier seg om stormstigevåpenet. Teksten hos Herman Bielke er videre interessant. Det står: «Hermand Bielkis farfaders farfaders moder fru Kirsten Spliid s. Josev Bielkis». Altså skulle dette våpenet vært plassert som nr. 9 på fedrene side.

Den fullstendige anetavle (Tavle 1) viser at det er Joseph Andersens og Ove Bings hustruer som er blitt forbyttet på våpenetavlen og i våpenboken. Men teksten i Herman Bielkes våpenbok er riktig.

Nr. 14 er Berete Flemming (DAA 1892, s. 146) eller Birgitte Joachimsdatter Flemming som hun kalles i Rønnowslektens register (DAA 1913, s. 482). Hos Herman Bielke kalles hun imidlertid fru Inger Flemming.

Ill. 10. Våpen med struts fra våpenbok fMs 10a i Universitetsbiblioteket i Trondheim. Fot.: Trond Aalberg, Universitetsbiblioteket i Trondheim.

Ill. 11. Noen våpen fra kobberplaten over loggiaen på Austrått. Ovenfra fra venstre: Ingeborg Struds, Inger Rømer, Lucie Gyldenløve, Maren Thott, Jens Bielke og Sophie Brockenhuus. Fra L. H. Rec og F. B. Wallem: Østraat. Trondhjem 1916.

Våpen nr. 15 viser en fugl med en hesteskø i nebbet og med en sol og en rose. Det bærer navnet Strutz. I følge Rømer-slektens register skal hr. Otte Madsen ha vært gift med Inger Lydersdatter Struds (DAA 1933, s. 476).

Våpenet finnes ikke hos Achen, men Lexicon over adelige Familier 2. bind, s. 202 opplyser at det finnes i Rostgaards norske Vaabenbog og skal være «et blaat Skjold, hvor udi en på grøn Jord staaende, til høire vendt, sølv Struds, med en Hesteskø i Nebbet, og i Skioldets øverste høire Hiørne en skinnende Soel».

Et lignende våpen finnes i fMs 10a i Universitetsbiblioteket i Trondheim, men uten navn. (Ill. 10).

Våpen nr. 16 representerer Birgitte Olufsdatter Thott (DAA 1900, s. 420).

På Austrått's hovedfløy over en loggia er 13 kobberplater, som viser våpen for eiere av Austrått, d.v.s. mann og hustru gjennom 6 generasjoner. (Ill. 11). De tre siste våpen er Ove Bielkes og hans to første hu-

struers. De to første er for Otte Rømer og Ingeborg Struds.

Inne i loggiaen er en kobberplate med fire våpen. Det er våpenene for Ove Bielke og hans tre hustruer Maren Juel, Regitze Giedde og Hedvig Lindenov. Det siste med kløvd skjold, dexter felt fire ganger delt og lindekviser i sinister felt.

I november 1916 slo lynet ned en stormnatt og borgen ble ødelagt av brann. Brannen skadet ikke de våpen som hittil er nevnt. Men annet inventar og utsmykning ble ødelagt, bl.a. den vakre ekeresdøren i riddersalen med Ove Bielkes og hans to første hustruers våpen. Videre ble statuene av de gode og de dårlige jomfruer i borggården ødelagt. Alt dette er i dag erstattet med kopier.

Da Ove Bielke bygget borgen, delte han kirkerummet i to etasjer, hvor den øvre ble riddersal og den nedre kapell.

Med fare for at det brennende taket skulle falle ned, reddet bygdefolket en god del av det verdifulle inventaret ut av kapel-

Ill. 12. Ove Bielkes og hans to første hustruers våpen fra en av benkevangene i kapellet på Austrått. Fot.: H. Nissen.

let under brannen. Til og med den vakkert utskårne prekestolen fikk de slept ut. Vi kan i dag derfor glede oss over bl.a. altertavlen med Ove Bielkes og hans to første hustruers våpen og de samme våpen på benkevangene. (Ill. 12). Stilen er ungbarokk, også kalt bruskarokk, og saktens det fremste i Norge. (C. Hopstock 1986). Videre finnes det vakker middelalderkunst.

I gravkammeret som ble bygget til østover (1667), står Ove Bielkes, hans tre hustruers og en senere eiers kister. Ove Bielkes kiste er langs kanten prydet med bitte små våpenskjold i kobber, avvekslen- de Bielke og Brockenhuus.

Det gjenstår å nevne pyramiden som er reist et stykke fra borgen på det sted der den gamle gården lå. Den er forsynt med en kobberplate med Ove Bielkes, hans foreldres og hans tre hustruers våpen.

Året før brannen var hele borgen målt opp, tegnet, fotografert og beskrevet, slik at den senere kunne gjenoppbygges med stor nøyaktighet. (L. H. Ree og F. B. Wallem 1916).

Den norske Bielke-slekt døde ut i 1889 med Helene Beate Cathrine Juliane (Julie) Bielke. Hun var stiftsdame i Vallø og opprettet flere legater. Da hadde Austrått forlenget gått ut av slektens eie. I dag er den statseieendom.

Ove Bielkes yngre søster Maren (1624–1652) ble gift med oberstløytnant Børge Rosenkrantz og har i dag etterkommere i Norge, bl.a. i slektene Huitfeldt (V. Ronander 1917) og Wedel Jarlsberg.

Litteratur

- Achen, Sven Tito, 1973. Danske adelsvåbener. København 623s.
Bille Brahe, J. C., 1985. Gravmindernes vidnesbyrd. – Heraldiske studier. 2. 93s.
Coldevin, Axel, 1950. Norske storgårder. 2. Oslo 525,XXXIXs.
Danmarks Adels Aarbog. Forskjellige årganger.

Hegard, Tonte, 1986. Fredede hus og anlegg. 4. Sør-Trøndelag. Oslo 294s.

Holtermann, Ole, 1901. Østeraat; Gaardens Historie og dens Eiere fra det 11te Aarhundredes Begyndelse til vore Tider. Trondhjem 48s.

Hopstock, Carsten, 1986. Austråt; et gammelt herresetc. – Kunst + antikviteter 3/86, s. 12–17, 38–39.

Lexicon over adelige Familier. I-II. Kiøbenhavn 1787.

Munthe, C. M., 1928. Norske slegtismerker. II Vore middelaldersegters merker. – Norsk slektshistorisk tidsskrift. 1, s. 155–190.

Nissen, Harald, 1982. Nye kommunevåbener i Norden; Norge. – Heraldisk tidsskrift. 5:45, s. 206–214.

Prange, Knud, 1982. Våbenanetavlen. Heraldiske studier. 1. 44s.

Prange, Knud, 1985. Kønkvotering på gravsten? – Heraldisk Tidsskrift. 6:52, s. 57–64.

Raneke, Jan. 1982. Svenska medeltidsvapen. II. Lund 850s.

Ree, L. H. og F. B. Wallem, 1916. Østeraat; Opmaalinger, Tegninger og Bygningsbeskrivelse samt en Utsigt over Østeraats Historie. Trondhjem 84s.1bl.

Ronander, Victor, 1917. Den Trondhjemske Familie Huitfeldts Ahnetavle. Trondhjem 1pl.

Stochflet, H., 1656. Præd., der Sophia Brockenhus, Jens Bielckis til Østeraad, hendis Ljigs Begængelse blef i Frederichs-Stads K. holdet 18. Apr. 1656.

Thott, Åke, 1983. Åtten Thott under medeltiden. Lund 208s.

Østeraat Herresæde fra det 11te Aarhundredes Begyndelse til vore Tider. 1904. Udg. av Axel Johannessen. Trondhjem 59s.

Manuskripter

- Thott 535, 8°, Herman Bielkes Vaabenbog.
Det Kongelige Biblioteks Håndskriftafdeling, København.
fMs 10a, Norges Riges gamle adelige Vaaben. Universitetsbiblioteket i Trondheim, Spesielsamlingene. Trondheim.
Stamtavle over familien Bielke, fra: Wilhelm v. Benzon, Stamtavler over danske Adelslægtter 1660–1820. Manuskript i Rigsarkivet, København.

Heraldica varia

Hovkonsistoriets vapen

När man hösten 1986 inom hovförsamlingen förberedde en ny agenda för Slottskyrkan kom frågan upp: "Har inte Hovkonsistoriet någon vapensköld, som kan sättas på omslaget?" Frågan var berättigad, inte minst när nu serien med de svenska stiftsvapnen föreligger komplett.

Kungl. Hovkonsistoriet utgör inom Svenska kyrkan idag det enda bestående kyrkliga konsistoriet vid sidan av de tretton stiftens domkapitel. I äldre tid fanns dessutom ett fält- och ett amiralitetskonsistorium. Preses för hovkonsistoriet (*Consistorium aulicum*) är överhovpredikanten, assessorer de tre ordinarie hovpredikanterna jämte en notarie.

Hovförsamlingen är en icke territoriell kyrkoförsamling, i vilken kungahusets medlemmar är skrivna. Den består av de kungliga hovstaternas ämbets- och tjänstemän samt anställda och deras familjer, idag omfattande drygt 300 personer. Pastor är en ordinarie hovpredikant. Församlingskyrka är Slottskyrkan i Stockholm. Till hovkleresiet räknas även ett tjugotal extra ordinarie hovpredikanter från hela riket samt de bägge slottsprekanterna på Drottningholms och Ulriksdals slott.

Hovkonsistoriet sorterar inte under något särskilt stift utan står i paritet med stiftskonsistorierna. Domkapitel och stift brukar i vårt land samma vapen, med sköldemärkena vanligtvis hämtade från respektive domkyrka eller äldre sigillmaterial. För hovförsamlingens del fanns inget lämpligt sigill att utgå ifrån. Däremot var det nära till hands liggande att vid motivvalet anknyta till det kyrkovapen, som under Oscar II:s restaurering och komplettering av södra valvet på Stockholms slott tillkom 1895 i "tessinsk" anda över ingången till Slottskyrkan. Stuckarbetet utfördes i neobarock stil av byggnadsbildhuggaren Sven Scholander (1860–1936) och utgöres av en av änglar hållen, men kunglig krona krönt sköld visande ett svävande kors, belagt med en öppen krona (se HT 35, 1977, s. 245).

Kyrkoskölden på Stockholms slott bidrog år 1977 till upptagandet av ett genomgående kors

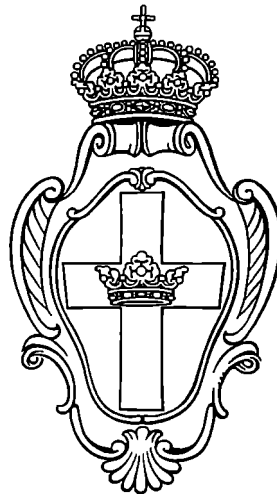
med krona i mitten och i Uppsala ärkebiskops-sätets tinkturer guld och rött såsom vapen för hela Svenska kyrkan: *I fält av guld ett rött kors, i korsmitten belagt med en krona av guld.* För allmänheten har det rikskyrkliga vapnet nu kanske hunnit bli mest känt genom att det satts i guldtryck på de röda pärmarna till förlaget Verbums stora utgåva av 1986 års nya psalmbok.

För hovkonsistoriets och hovförsamlingens del ansågs det befogat att bibehålla dels det svävande korset i vapnet, dels den kungliga bygelkronan som timbrering över skölden. Till ytterligare differentiering av det rikskyrkliga vapnet valdes tinkturererna utifrån de svenska nationalfärgerna gult och blått.

Ett vapen kan naturligtvis inte fastställas till sin form utan endast till sitt innehåll, men i den version, som brukas för hovförsamlingens tryck av ny gudstjänstordning, har man medvetet velat anknyta till det barocka formspråket i ovannämnda kartuschsköld från 1890-talet.

Efter statsheraldikerns hörande gillades ritningen av H. M. Konungen den 5 juni 1987. Vapnet för Kungl. Hovförsamlingen/Hovkonsistoriet visar sålunda: *I fält av guld ett svävande blått kors, i korsmitten belagt med en öppen krona av guld. Skölden krönes med en sluten kunglig krona.*

Bengt Olof Kälde

Skotsk heraldik

Den skotske Tistelorden, även kallad St. Andreasorden, instiftades 1687. 300-årsjubileet celebrerades bl.a. med en serie heraldiska frimärken. Överst å samtliga fyra frimärken i serien finns följande text: »The Most Ancient & Most Noble ORDER of The THISTLE Trecentary of the Revival«. Till vänster om denna text är ordenskraschanen avbildad – Andreas kors av silver med en blommande tistel i fält av guld. Fältet omges av texten: »Nemo me impune lacessit« (Ingen utmanar mig ostraffat). Till höger om den övre texten återges en silhuetbild av drottningen. Å de fyra frimärkena varierar vapenbilderna, varav vapensana för prinsen av Wales, enligt följande texter:

- 18p Arms of the Lord Lyon
King of Arms
- 22p Arms of The Royal Highness
The Duke of Rothesay
- 31p Arms of The Royal Scottish
Academy of Painting,
Sculpture & Architecture
(Över vapnet texten: »Dignity and
Force«)
- 34p Arms of The Royal Academy
of Edinburgh
(Under skölden: »Societas Regale
Edinburgi«)

Det anses att ett brev till »Lyon, Scotland« när rätt adressat. Ett brev till The Dean of the Order of the Thistle kan adresseras till »Thistle, Scotland«. Förutvarande Lord Lyon Sir Thomas Innes of Learnoy, far till nuvarande innehavaren av ämbetet, brukade berätta följande historia. Han satt på en restaurang tillsammans med engelska gäster. En något tveksam kypare kom fram till bordet och meddelade att det var telefon och att tisteln önskade tala med lejonet.

Erik Spens

Grönlands väben

Siden 1660'erne har der eksisteret et særskilt väben för Grønland – en sølv bjørn i blå felt. I begyndelsen forekom det navnlig i de kongesgl, der gengav kongens väbenmærker i en kreds omkring Danmarks väben. Ved freden i Kiel 1814 afstod den danske konge Norge til Sverige og måtte give afkald på at føre Norges väben. Færøerne, Island og Grønland, der var blevet regnet som norske områder, vedblev imidlertid at høre til Danmark. For at markere dette reviderede man i 1819 det kgl. väben således, at kongen fra nu af førte Grønlands väbenmærke som en fast bestanddel af sit store sammensatte skjold. Den grønlandske bjørn sidder derfor stadig i det väben, som Dronning Margrethe bruger i dag.

Den kgl. grønlandske Handel havde allerede fra slutningen af 1700-tallet brugt Grønlands bjørn i et særskilt skjold med kronc. Senere anvendte andre af statens myndigheder i Grønland bjørneskjoldet, f.eks. på frimærker og mønter.

I takt med udviklingen i Grønland, der i 1979 fik hjemmestyre, er den grønlandske selvbevidsthed vokset. Det førte i 1985 til, at hjem-

mestyret antog et eget flag for Grønland. Ønsket om også at bruge våben trængte sig derefter naturligt på, især fordi hjemmestyret overtog virksomheder, der hidtil havde været drevet af staten og derfor var kendetegnet med Grønlands våben.

Statens heraldiske konsulent, Rigsarkivet, var ikke i tvivl om, at den grønlandske bjørn, som den kendtes fra det kgl. våben og fra de statslige grønlandske myndigheders brug af den, nu burde føres af Grønlands hjemmestyre og dermed stadig kunne identificere de grønlandske serviceorganer og handelsvirksomheder i offentlig regie.

Før Rigsarkivet overtog sagen, havde den tanke været fremsat, at hjemmestyret burde føre et våben, der kun indeholdt bjørnens hoved. Og sagen var blevet problematiseret ved, at den grønlandske kommune Nanortaliks våben med tre bjørne blev anset for at gå mærket for Grønland i det kgl. våben for nær og samtidig ved bjørnenes antal være en hindring for, at hjemmestyret kunne bruge en del af en bjørn, hvis man så våbenerne i en brisuremæssig sammenhæng. Nanortaliks våben er imidlertid talende – kommunens navn betyder »bjørnesteget«, og de tre gående sølv bjørne i rødt giver intet rimeligt holdepunkt for at betragte våbenet som en brisure af Grønlands våben.

Da det grønlandske territorium, som Dronningen regerer over, er det samme som hjemmestyrets myndighedsområde, måtte det blive Rigsarkivets standpunkt, at hjemmestyret skulle have ret til at bruge Grønlands våben. Isbjørnen, nanok, er meget populær hos grønlænderne, for hvem den symboliserer kraft, styrke og overlevelsesevne. I modsætning til flagsagen, hvor et flertal i landstinget bevidst havde distanceret sig fra nordisk flagtradition, identificerer grønlænderne sig uforbeholdt med det våbendyr, som Frederik III i sin tid havde valgt som heraldisk udtryk for Grønland.

På ét punkt måtte hjemmestyrets bjørnevåben nødvendigvis adskille sig fra den form, hvori statens myndigheder havde ført våbenet og fortsat skulle føre det. Hjemmestyret kunne ikke bruge krone på skjoldet, idet kronen er forbeholdt Kongehuset og staten. Dronningen var indforstået med, at hjemmestyret skulle have Grønlands bjørn som våben, mens rigsombudet og de herunder hørende statsinstitutioner

skulle bruge Grønlands våben med krone på skjoldet, hvilket blev fastsat ved kgl. resolution den 24. februar 1987 og bekendtgjort af Ministeriet for Grønland den 12. marts.

Ved den kgl. resolution er Grønlands våben for første gang blevet officielt blasoneret. Blasoneringen lyder: i blå en oprejst siddende sølv bjørn med rød tunge. Man havde hidtil brugt en bjørn uden tunge, men et dyr med åben mund skal som skjoldfigur gengives med synlig tunge. Tinkturen rød er foretrukket, uanset at

den naturlige isbjørns tunge er sort. Heraldikken skal som bekendt ikke være naturalistisk. På de skjolde, der netop er malet for Dronning Margrethe, Dronning Ingrid og afdøde prinsesse Margaretha som riddere af den svenske Serafimerorden, er den grønlandske bjørn blevet malet med rød tunge. Dyrets bevægning, tænder og kløer, er sølv, som det indirekte fremgår af blasoneringen.

Som den opmærksomme iagttagelse vil have set på illustrationerne, er der en lille forskel på bjørnen i hjemmestyrets ukronede skjold og den i rigsombudets skjold med krone. Hjemmestyrets bjørn holder venstre forlab højt hævet, mens rigsombudsmandens bjørn har omvendt benstilling. I heraldikken gengives dyr traditionelt med højre forben løftet over det venstre. Heraldisk er der ingen forskel på de to våbentegninger, da de begge svarer til den officielle blasonering. Våbenerne er tegnet af kgl. våbenmaler Aage Wulff, som har løst opgaven elegant. Under arbejdet med udformningen lagde grønklænderne vægt på, at en isbjørn altid bruger venstre forlab, når den værger for sig, og dette synspunkt fandt man det rimeligt at tage hensyn til. Derfor blev hjemmestyrets version tegnet, så bjørnen kom til at svare hertil og derved bedst befordrer den symbolik, grønklænderne gerne vil forbinde med våbenmærket. Der var imidlertid ingen grund til at lade statens bjørn adskille sig fra den måde, den hidtil har fremtrådt på i det kgl. våben. Den blev derfor gengivet med forlabberne i traditionel position.

Nils G. Bartholdy

Ett kungligt och ett furstligt släktvapen

Christopher von Warnstedt: *Svenska Konungahusets ättartal*. AnRopet, Medlemsblad för Stor-Stockholms Genealogiska Förening, nr 3, 1987.

Artikeln inleds med en beskrivning av den kungliga vapenskölden: klaven; till dexter i av blått, vitt och rött bandvis styckat fält en gul vase; till sinister i blått fält en på en medelst en vågskura avgränsad vit sköld fot stående vit bro i tre spann, från vars bropelare uppskjuta två vita krenelerade torn, däröver en på en gyllene åskvigg med fyra bakåtriktade blixtar sittande gyllene napoleonsk örn med sänkta vingar,

ovanför åtföljd av Karlavagnen som stjärnbild, bestående av sju femuddiga gula stjärnor.

I artikeln lämnas vidare uppgifter om vapnets historik. Jean Baptiste Jules Bernadotte, marskalk av Frankrike, fransk furste och hertig av Ponte Corvo, valdes i augusti 1810 till svensk tronföljare. Något senare samma år adopterades han av Carl XIII. I det vid adoptionen fastställda kronprinsvapnet ingick adoptivfaderns holsteinska vapen som hjärtsköld i en störtad gaffelstyckad huvudsköld med tre kronor i första fältet, Folkungalejonet i andra fältet och i det tredje fältet den trespanniga bron och den gyllene örnen. År 1814 ändrades vapnet: en gaffelstyckad sköld med tre kronor i första fältet, Norges lejon i andra fältet och Folkungalejonet i tredje fältet samt i hjärtskölden den vita bron och den gyllene örnen. Vid tronbestigningen fyra år senare tillkom vad som kan kallas för den första versionen av dynastivapnet: skölden är klaven; i första fältet den kungliga Vasaättens vapen, i andra fältet på sköldfoten den trespanniga bron och däröver den napoleonska örnen på en åskvigg. Men under 1800-talet bytte fågeln skepnad. I rätt stor omfattning fördes i vapnet i stället för den gyllene örnen en svart korp (Corvus = korp). Ponte Corvo blev i svensk översättning korpbron och inte den kurviga bron.

Stjärnorna i vapnet infördes först 1826 och då – med napoleonsk stjärnbeströdd ginstam som förebild – som brisyr för arvsfurstarna. Stjärnorna var ursprungligen nio och ordnade 5:3:1. Genom konseljbeslut kort efter Carl XIV Johans död 1844 infördes sju av stjärnorna i det kungliga vapnet, ”ordnade i Karlavagn”.

Marskalk Bernadotte hade 1806 blivit upphöjd till fransk furste (Prince) och hertig av Ponte Corvo. I det furstliga vapnet är örnen krönt med en bygelkrona. Enligt kejserliga förordningar 1808, 1809 och 1810 skulle en hertigs äldste son vara greve, övriga söner baroner och deras söner riksridare (chevaliers de l'Empire).

Uppgårelsen med Napoleon, varigenom den nyvalde tronföljaren avträdde sitt hertigdöme, synes i princip endast ha avsett ekonomiska frågor. Uppenbart har kronprinsen ansett sig behålla rätten till sitt furstliga vapen. I vart fall kunde han inte avstå den då omyndige sonen – sedermera Oskar I – tillkommande rätt till vapen och bördstitel. Hertigdömet kom senare

genom förläning i släkten Murats besittning, och denna ätts nuvarande huvudman anser sig inneha hertigtiteln. Men prins Carl Philip bör som sin släkts blivande huvudman inneha den franska grevliga värdigheten och ha arvsrätt till den franska furstetiteln.

Konungens tre farbröder bör vid farfaderns Gustaf V:s död 1950 ha fått fransk baronvärdighet. Två av dem har efter giften utan vederbörligt samtycke avstått från de titlar och företrädesrättigheter, som tillkommit dem såsom arvsfurstar. Beträffande dem hänvisas i artikeln till ätterna Bernadotte i Kalender över Ointroducerad Adels Förening. Det bör ankomma på denna kalender att i nästa utgåva i sedvanlig ordning orientera läsarna om ättemedlemmar-

nas franska baronliga och ridderliga vapen. En jämförelse kan ske med de i kalendern redovisade ätterna Fouché d'Otrante och d'Otrante, rätteligen en ätt, som också ger exempel på den en smula säregna napoleonska heraldiken. Beträffande denna ätt har kalendern återopat 1810 års kejserliga förordning.

Omskrivna artikeln - i huvudsak ättartal av genealogiskt intresse - avslutas med en förteckning över "Källor och litteratur". I förteckningen saknas dock hänvisning till det statliga betänkanudet Rikets vapen och flagga (Statens offentliga utredningar 1966:62) och den nya lagen om Sveriges riksvapen (Svensk författningssamling 1982:268).

Erik Spens

Heraldisk litteratur siden sidst

Et praktverk om norske kommunevåpen

Norske kommunevåpen. Red. Hans Cappelen og Knut Johannessen. Kommunalforlaget AS. Oslo 1987. 227 s. Illustrasjoner delvis i farger. Pris NOK 420,-. ISBN 8272424185.

Forfatteren Alexander L. Kielland lar sin skipper Worse si de bevingede ord: «Vi kommer sent - Hr. Kunsel! men vi kommer godt!» Slik er det også med boken om Norges kommunevåpen. Etter at Danmark og Finland, og vel også Sverige, i lengre tid har hatt sine bøker om landets kommunevåpen, er turen kommet til Norge. En av grunnene til at det ikke er skjedd før er vel at Norge også har ligget etter nabolandene med å få kommunevåpen. Fremdeles er det bare ca 275 av landets 450 kommuner - eller vel 60% (samt 17 av 18 fylker) - som har eget våpen. Men nå, i anledning Formannskapslovenes 100 års jubileum, er boken kommet. Og den er kommet godt - den er blitt et praktverk.

Boken er utgitt av Kommunalforlaget i samarbeid med Norske Kommuners Sentralforbund, Det kgl. kommunal- og arbeidsdepartement, Riksarkivet og Norsk Heraldisk Forening (NHF), etter initiativ av sistnevnte. Redaktører har vært avdelingsarkivar Knut Johannessen i Riksarkivet og advokat Hans Cap-

pelen, formann i NHF. Avdelingsbibliotekar Harald Nissen i Trondheim har forfattet tekstene til landkommunenes våpen mens redaktørene har stått for den øvrige tekst og medarbeidere i Riksarkivet for illustrasjonene.

Boken innledes med en rekke interessante artikler om norske kommunevåpen i historisk perspektiv, våpenens motiv med inngående orientering til de mer uinvidde om heraldikkens regler, om kommunenes flagg og segl, om hvordan en kommune får våpen og om rettsreglene for dets bruk. For oss heraldikere er ikke minst de 16 rikt illustrerte sidene om de historiske linjer av interesse.

Etter de 40 innledende sider kommer så tegning og omtale av rikets, fylkeskommunenes og primærkommunenes våpen. Fylkene, som er geografisk plassert (i Norge følger man vanligvis kysten fra Østfold til Finnmark), innledes med tegning og omtale av fylkeskommunens våpen. Kommunene er plassert alfabetisk under hvert fylke. Ikke minst interessante er de historiske beskrivelser av byvåpenene med illustrasjoner av bl.a. gamle segl.

Riksvåpen, fylkesvåpen og kommunevåpen er gjengitt i farger, foruten at det er en rekke andre illustrasjoner i farger eller i svart og hvitt.

Et av redaksjonens store problem var å bestemme når man skulle sette stopp for nye våpen idet det stadig ankommer nye for godkjenning ved kgl. resolusjon. Man valgte opprinnelig utgangen av 1986, men forlenget det til ut februar 1987 fordi det ved årsskiftet allerede lå flere våpen til godkjenning i departementet. Så får man spørre seg om boken skal komme i ny revidert utgave når alle kommuner har fått sitt våpen.

Et annet problem var om man også skulle ta med våpen som ikke er godkjent ved kgl. resolusjon. Man valgte å gjøre det dersom de benyttes i skjoldform. Her har redaktørene dog ikke vært konsekvente idet de har medtatt flere merker fremstilt som fargede segl (Oslo, Bergen, Kristiansand, Tønsberg og Halden). Årsaken er rimeligvis at dette er noen av landets største og/eller historisk mest kjente byer. Men det burde vært presisert at fremstillingen neppe bør kalles et våpen.

Det er ofte lett å se hvilke våpen som ikke er godkjent. De inneholder som regel dårlig heraldikk. Enkelte er dog ikke værre enn at de med letthet ville blitt akseptert i alle de øvrige nordiske land. Det norske Riksarkiv er som kjent det strengeste og mest puritanske i Norden når det gjelder å innstille til godkjenning av kommunevåpen. Stort sett er de heraldisk interesserte i Norge glade for det, selv om mange av oss nok synes man er noe for strenge. Når vi betrakter de godkjente våpen har de en enkelhet og renhet som savner sidesykke i noe land. Men det at man aldri kan kombinere to ulike figurer gjør det langt vanskeligere å finne egnede våpen, og det gir lett en ensformighet og manglende spenst. Det strider også mot den middelalderiske tradisjon i Norge, og synes vesentlig å være bestemt ut fra estetiske grunner.

Redaktørene har valgt ikke å standardisere våpnene, men fremstille dem i den form de vanligvis brukes i kommunen. Derved får vi også et inntrykk av denne praksis som særlig varierer for de gamle byvåpnenes del. Disse er jo til dels opprinnelig segl, og som nevnt fremstilles flere av dem som fargelagte slike. Faren med ikke å standardisere våpnene er at den tanke lett kan slå rot at våpenskjold skal fastsettes i stil og detalj uavhengig av den sammenheng hvor de skal brukes. Det synes desverre allerede å være en utbredt oppfatning i Norge. De nye kommunegrenseskiltene benytter således alle

merkelige utforminger av gamle byvåpen. Resultatet er at f.eks. Kristiansand har et skilt med en kladas i seglform med devise og ornamentikk og figuren voksende ut av den indre ramme (skjoldet?). Fra en bil i vanlig fart kan man vanskelig oppfatte hva det skal være.

Man kan gjøre seg mange refleksjoner om Norge og nordmenn når man studerer boken. At vi er Skandinavias mest puritanske nasjon har Riksarkivet bevist. Men det stemmer vel også med den faktiske sosiologiske tilstand. Så kan vi se på hvor man har vært mest aktiv med å få våpen. I det sydøstligste fylke Østfold utgjør våpenførende kommuner 96%. Det mangler bare én kommune. Rogaland i sydvest har 88%. I Akershus har alle de sydligste kommuner våpen, mens alle de nordligste mangler. Innlandsfylket Hedmark er dårligst med bare 30%, og nabofylket Oppland er det siste som får fylkesvåpen. På Vestlandet finnes de fleste ikke godkjente våpen osv. Er dette et speilbilde av folkelynnet med de mest prinsippfaste vestpå, de mest kontinentale sydpå og de mest forsiktige i innlandet? I Trøndelag og Nord-Norge ligger man også dårlig an med unntak av Finnmark som har våpen for 75% av kommunene (positiv innflytelse fra Finland?).

Jeg innledet med å si at boken er blitt et praktverk. Innbundet i sort med sølvskrift, og med høy papirkvalitet og vakkert fremstilte våpen, fylkeskarter og andre illustrasjoner, er den virkelig det enten den holdes i hånden eller står i hyllen. Den kan gjøres til gjenstand for lange og interessante studier både for den heraldisk interesserte såvel som for den uinvidde. Ikke minst vil den kunne være til nytte for kommuner som står i ferd med å anskaffe seg våpen. At boken skulle trykkes, satte ekstra fart i mange kommuner. At den nå foreligger vil forhåpentligvis, sammen med innføringen av kommunegrenseskiltene, sette fart i de gjenværende.

Tom S. Vadholm

Brev fra Aix III Mest om bøger

Ved flere leiligheter har jeg haft megen glæde af at vise gæster fra hele Norden og enkelte andre lande rundt her i fascinerende Aix-en-Provence - både som enkeltpersoner og i grupper på op til 35. Det er primært arkitekturen,

der synes at interessere, men ofte bliver besøgt i en butik, som handler med silketørklæder og andre lækre sager til damerne af et kendt »mærke«, højdepunktet på turen.

Det hænger naturligt sammen med det faktum, at under gulvet i butikslokalerne, under hylderne med silketørklæderne hviler – hold Dem nu fast – indvoldene af den gode kong René. Makabert, men sådan er det, og sådan var det for fyrstlige personer på slutningen af middelalderen her i landet. Deres lig blev delt i tre dele: Legemet, hjertet og indvoldene. Og de tre dele skulle bisættes hver for sig.

Det er nok nødvendigt for forståelighedens skyld at tilføje, at der, hvor butikken nu ligger, lå tidligere et Carmelitter kloster og »den gamle Madeleine kirke«. Det ses stadig tydeligt, at lokalerne er af kirkelig oprindelse.

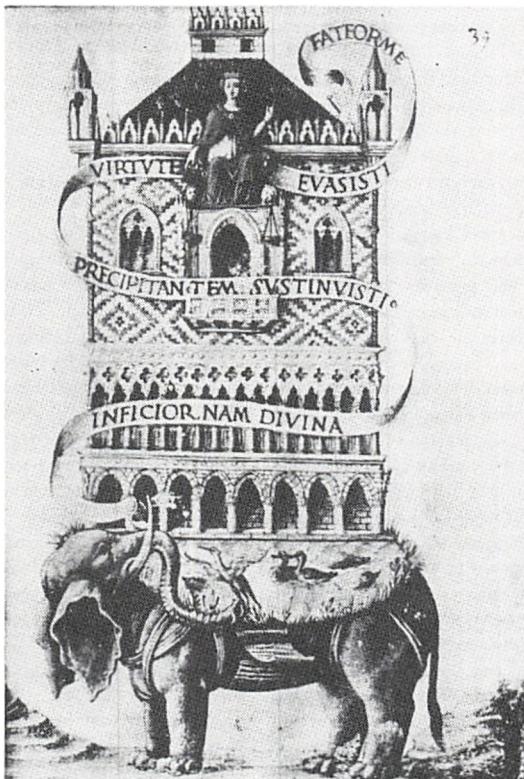
Det var en fransk bog, skrevet af tre dygtige damer om kong René, der bragte mig på sporet, men samtidig skal det også nævnes, at for-

retningsbestyreren er velinformeret og forstår at udnytte stedets historiske særpræg.

Besyderligt at denne konge, der døde for mere end 500 år siden, igen og igen bliver halet frem af forskere og skribenter, men godt for os, der kan lide god heraldik. Ingen anden konge har i samme grad som René omgivet sig med heraldik og symbolik.

I nævnte bog er der kun lidt heraldik at hente, men der er en del omtale af en af kong René's gode venner, Venedigs kaptajn, Jacopo Antonio Marcello. Som tak for optagelsen i den fornemme Halvmåneorden – endda som en af de første – sendte Marcello kong René et meget elegant illumineret manuskript om ordenens skytshelgen, St. Mauritius – originalen befinder sig på Bibliothéque de l'Arsenal i Paris.

En af de første sider er formidabel. Her ses Dogepaladset i lagunen, hvilende på ryggen af en elefant. Fra kvisten på paladset synes fru Justitia at konversere elefanten. Men hvad snak-

ker de om? Den latinske tekst har været forelagt flere kyndige, men med pauvert resultat. Det kunne ellers være interessant at vide. Står vi her overfor en inspirationskilde til Elefantordenen? Eller er det bare en »Hilsen fra Venedig?«

En af de skønneste bøger – efter min mening – der i de senere år er udkommet i Frankrig, er ikke bare om kong René, men også tildels af kong René. Det drejer sig om en bog om kong René's roman: »Le cœur d'amour épris« – hjertet, der er bjergtaget af kærlighed. På dansk lyder det banalt, men på fransk og på den gode konges tid var det noget andet og mere. Det var endnu riddertidens høje idealer, det var det godes kamp mod det onde og det var yndige næsten utilnærmelige og uskyldsrøne damer, hvis de da ikke var forheksede.

Med al respekt overfor kongen med de mange delvis tomme titler og hans poetiske åre må jeg melde, at det i højere grad er de aldeles pragtfulde miniature-malerier fra manuskriptet, som befinder sig i Wien (codex Vind. 2597), der tiltrækker og betager. Men det er jo bare godt, når man ikke er så stiv i det franske. Vi præsenteres her for 16 af de allerbedste, alle udført af den uforlignelige »Maître du Coeur« – hans borgerlige navn har der været megen diskussion om. En tid troede man, at kongen selv var kunstneren, men nu er et flertal af eksperter blevet enige om, at det må være Barthélémy d'Eyck, som var i kongens tjeneste fra 1447 til 1470. Om han var i familie med Hubert og Jan van Eyck ved man ikke, men at kongen selv var Nederlændene er sikkert, og han er tydeligt inspireret af den nederlandske kunst.

I farveplancherne er der ikke megen traditionel heraldik, men som Michel Pastoureau har påpeget det, ligger der ikke så lidt symbolik i kunstnerens anvendelse af farverne: Den onde ridder er sort, de gode er hvide eller røde og damerne er som oftest i lyse blå kjoler.

Udover plancherne har vi teksten med kloge kunsthistoriske kommentarer og et væld af illustrationer i sort/hvidt – heriblandt et halvt hundrede våbengivelser.

I heraldikerkredse er kong René sikkert bedst kendt for sin bog om turneringer. Den gamle forlængst udsolgte udgave fra 1827 er nu blevet erstattet af en komplet udgave helt i farver og med kong René's egen tekst i tillempet moderne fransk. Igen er det for mig mere bille-

derne end det skrevne, der drager og begejstrer. Nogle af illustrationerne har vi set før i H. T. og andre steder, men ikke som her i fuld størrelse og i farver.

Bortset fra hertugerne af Bretagne's og Bourbon's våbener er resten fantasi, men det er meget gennemført fantasi og ikke på nogen måde falsk eller dårlig heraldik. I tværtimod kunne det sådan set have været historisk heraldik. Der er ved at være enighed om at kunstneren atter må være Barthélémy d'Eyck. Hvor »Coeur« har miniature-malerier udført i gouache er turneringsbogens illustrationer tegninger koloreret med akvarel, men trods denne forskel i teknik ses det tydeligt, at mange detaljer går igen. Også gennem valget af fantasivåbener røber kunstneren sin baggrund: Alene fra Nederlandene kendes »skygevåbener«, og her har vi et.

Originalen til dette pragtfulde værk er at finde blandt Bibliothèque Nationale's (Paris) største skatte (ms français 2695). En bank har støttet udgivelsen, og derved er prisen blevet meget rimelig.

Vil man vide alt om kong René's personlige heraldik samt hans øvrige emblematik, mottoer, skytshelgener og symbolik foruden hans forfædres og efterkommeres våbensføring og emblematik, ja, så er Christian de Mérindol's bog »Le Roi René« simpelthen stedet, hvor det findes.

Det er en diger bog med seglkatalog, registre o.s.v. på over 500 sider og med mere end 300 illustrationer tildels i farver. For blot at nævne endnu et tal, så er der i bibliografien ikke mindre end 718 litteraturhenvisninger.

Naturligvis er det Michel Pastoureau, der har skrevet forordet. Han roser de Mérindol for hans grundighed, akkuratess og systematik. Med denne bog er det bl.a. blevet muligt at datere en række kunstværker og illuminerede håndskrifter mere præcist end tidligere.

Under det heraldiske colloquium i Spoleto, Italien i oktober 1987 var de Mérindol's bog lagt frem til gennemsyn. Den blev meget beundret, men samtidig forsøgte man for spøg, om det ikke skulle være muligt at finde blot en eneste lille fejl eller mangel i dette perfekte arbejde. Jo, det lykkedes minsanden. På samme bord lå nemlig en anden bog, the Cambridge Armorial, og i den så man klart og tydeligt, at Queens' College fører dronning Margarets våben fra 1448 med en grøn bort. Dronningen var kong

René's datter (det minder os om Henrik Hertz), og denne variant af hendes våben havde forbigået de Mérindol's opmærksomhed.

The Cambridge Armorial er det vellykkede resultat af flere års arbejde med at samle og ordne et stort historisk og heraldisk materiale, og det er et team på omkring en snes gamle studenter fra Cambridge, der står bag. Blandt dem, eller rettere i spidsen for dem, har vi Cecil Humphery-Smith. Vi præsenteres ikke bare for en række nydelige våbengengivelser i farver for diverse Colleges, men får tillige en historisk redegørelse for våbenernes opståen og eventuelle ændringer gennem tiderne.

Det var også Cecil Humphery-Smith, der havde lagt en tredje bog frem på bordet i Spoleto – den bærer kun hans eget navn. Det er »Anglo Norman Armory Two«. Første bind og forfatteren blev, når jeg selv skal sige det, pænt omtalt i H. T. 39 p. 449–50. Andet bind har 583 sider og godt 2000 våbentegninger. Vi har her en systematisk ordnet fortegnelse over samtlige våbener fra 24 engelske våbenruller hovedsagelig fra anden halvdel af 1200-tallet.

Vi må gå ud fra, at de anglo-normanniske våbener afspejler den historiske virkelighed, men når sultanen af Babylon nævnes, så er vi vistovre i fantasiens verden. Mere problematisk bliver det, når kongen af Bohemia (Böhmen) tillægges tre både (ikke langskibe). Læsere af H. T. ved bedre end det fremgår af bogen: Efter al sandsynlighed er det et fantasivåben for »kongen af Bornholm« (se H. T. 48 p. 372).

Mere substantielle konger for mere substantielle riger er også repræsenteret. Kongen af Danmark figurerer således 5 gange. De fire våbener viser tre økser i tre forskellige tinkturkombinationer. Det femte – fra Walford's roll ca. 1275 – viser i guld, en rød tyr! Den kendte jeg ikke. Er det mon cimbrernes tyr, der spørger? Det undrer mig, at man i England på slutningen af 1200-tallet ikke var bedre informeret om de heraldiske forhold i Danmark.

For Norges vedkommende stiller det sig lidt anderledes. Der er elleve våbener. De seks viser den øksbærende løve. Øksen holdes i een eller to forpoter. En af illustrationerne har buet skaft på øksen. Det kan være en fejltægning efter en meget utydelig original – ellers er det lidt af en sensation. Efter sammenhold med nylig afdøde Hallvard Trætterbergs tegninger i H. T. 21 p. 29 tror jeg, at tegningerne i Anglo Norman Armo-

ry Two ikke skal betragtes som andet end princip-skitser, endda med principielle småfejl. Det er dog næppe fejlagtigt opfattet, at The Lord Marshal's ca. 1310 viser i sølv en rød løve – uden økse.

I sir William de Neve's roll er den norske konges våben et skib med mast og sejl og med en fugl i såvel for- som agterstav – måske Odins ravne? Våbenet minder i uhyggelig grad om Lissabons byvåben. Fitzwilliam's viser i blå, tre sølv langskibe, og så kommer de tre fugle, som vi genkender fra Hallvard Trætterbergs artikel. Overraskelsen er i rødt en guld hest. Den er fra Walford's.

Systematikken er ikke så avanceret, som den der nu anvendes i Danmark og Sverige. Det hele er ordnet alfabetisk efter hovedfigur uanset om den er heraldisk eller »almindelig«. Det er måske lettere at gå til for *mange* – og der er sikkert *mange*, som er interesseret i denne spændende sammenfatning af 1200-tallets heraldik i England. Her er stof til eftertanke, som måske kan føre til – ja, hvad ved jeg? Under alle omstændigheder takker vi fra den østlige side af Nordsøen Cecil Humphery-Smith for et gedigent værk og værktøj, som længe har været savnet.

Haxt.-

Fakta om bøgerne i den rækkefølge hvori de er nævnt.

Noël Coulet / Alice Planche / Françoise Robin, *Le roi René, le prince, le mécène, l'écrivain, le mythe*. EDISUD, Aix-en-Provence 1982. ISBN 2-85744-136-3. Pris: ca. 200 FF.

Marie-Thérèse Gousset / Daniel Poirion / Franz Unterkircher, *Le Coeur d'amour epris*. Philippe Lebaud 1981. ISBN 2-86594-003-9. Diffusion 8109 SODIS D 11003. Pris: ca. 250 FF.

Le Livre des Tournois du Roi René. Editions Herscher Paris 1986. ISBN 2-7335-0129-1. Pris: ca. 250 FF.

Christian de Mérindol, *Le Roi René et la seconde maison d'Anjou, Emblématique, Art, Histoire*. Le Léopard d'Or, 8, rue Du Couëdic, 75014 Paris. ISBN 2-86377-057-8. Pris: 530 FF.

The Cambridge Armorial. Orbis, London 1985. ISBN 0-85613-871-1. Pris: 15 £.

Cecil R. Humphery-Smith, *Anglo Norman Armory Two*. The Institute of heraldic and genealogical Studies, Northgate, Canterbury, Kent CT1 IBA, England 1984. ISBN 0-9504879-8-8. Pris ca. 20 f.

Til ovennævnte priser skal normalt lægges forsendelsesomkostninger.

Sønderjysk

Knud Gether: *Middelalder-familier i Flensborg og Nordfrisland og deres efterkommere i Danmark, Tyskland og Norge*. Et bidrag til Sønderjyllands personalhistorie. (Mittelalter-Familien in Flensburg und Nordfrisland und ihre Nachkommen in Dänemark, Deutschland und Norwegen. Ein Beitrag zur Personalgeschichte von Schleswig). Udg. af Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1986-87 Bind I, 882 s., Dkr. 900,-. Bind 2, 152 s., Dkr. 500,-.

Dette vældige værk i A4 format og med en mængde illustrationer og slægtsoversigter er først og fremmest genealogi. Det er vel det mest omfattende i den retning siden Berner-Schilden-Holstens Slægtbog. Forfatteren har med udgangspunkt i sin egen slægt, som han fører tilbage til en Hans Grapengeter (grydestøber) i Flensborg i 1500-tallet, omhyggeligt gjort rede for de slægter, som Grapengeterne er kommet i forbindelse med ved giftermål - både bagud og fremefter. På den måde kommer han viden om, fjernest vel til greverne af Rietberg i 1200-tallets Nordtyskland. Ellers er det mest flensborgske borgerslægter og frisiske selvejere og de med dem beslægtede familier i Odense, først og fremmest Seebled og Bager, der optræder. Her møder vi bl.a. borgmester i Odense Otte Knudsen Seebled, der efter alt at dømme var fru Kirsten Munks biologiske far, og senere optræder Frederik III's livlæge Poul Moth, stamfader til en anden kongelig sidelinie.

Der gøres omhyggeligt rede for alt, hvad der tjener til oplysning om de ca. 12.000 biografede personer, herunder naturligvis også deres eventuelle våbenføring: slægten Paysens bormærker i 1400-tallet og det senere ofte optrædende våben med en væbnet arm, Christian I's våbenbrev fra 1480 til Broder Froddenssen

med et sværd i rødt og som hjelmtegn en kvinde, der holder et sværd over sit hoved, samt den smukke tegning i Joh. Lassæi stambog 1596 af toldskriver i Helsingør, Jørgen Beyers våben med et fantasidyr bestående af bjørne-overkrop og fiske-underkrop. En af forfatterens forfædre, præsten Nicolaus Gether i Lippstadt (1614-79) førte i sit våben en smeltedigel, der omrøres af en arm med en stang, altså et talende våben, der hentyder til det oprindelige familienavn før latiniseringen Getherus. Senere brugte slægten en kirkeklokke som våbenmærke.

Undertiden er heraldikken brugt som middel til identifikation, således har forfatteren bestemt en gravsten i Store Marie kirke i Lippstadt med stærkt ødelagt tekst som lagt over Ferdinand Maximilian greve af Ostfrisland og Rietberg på grundlag af våbenet på stenen.

Ellers afbildes et stort antal våbener, nogle er aftegnet (ikke alle lige professionelt), andre gengivet efter fotografiske nyoptagelser og derfor udmærkede, men en del er taget fra andre bøger, hvad der går an, når der er tale om kobberstik eller stregtegninger, men som ikke kan anbefales for rastede fotografier. I det hele taget er det meget righoldige illustrationsmateriale af ret ujævn kvalitet. Nogle billeder står fremragende skarpt, andre synes gengivet efter fotokopier med det velkendte forgrovede og grånussede resultat. Værst er det på side 126, hvor en hjælpsom hånd synes at have villet afbøde misøren på tre portrætter. Det er ærgerligt, at der ikke er skaffet bedre forlæg i mange tilfælde, når der ellers er ofret så meget på bogen.

Over for et så uhyre stof må de fleste erkende deres manglende mulighed for at vurdere bogen i enkeltheder. Det gør anmelderen også gerne, men kan dog ikke nære sig for at bemærke, at Christian VIII ikke var Frederik VI's brodersøn, men hans fætter (side 24). Den slags kan næppe undgås og tæller ikke stort. Hovedindtrykket er overvældende og imponerende. Der er medtaget så meget stof og så mange baggrundsomstændigheder for personskildringerne, at den svære bog bliver underholdende læsning. Den vil blive en guldgrube for fremtidige dyrkere af sønderjysk personalhistorie.

A.T.

Skandinavisk vapenrulla

Oxgränd 12, S - 230 11 FALSTERBO

Sedan lång tid tillbaka har vi av Vapenrullans första serie, nr 1 - 10, endast kunnat erbjuda häftena 3 - 6. Efter en »garderobsstädning» hos Stiftelsens föregångare, Heraldiska Förlaget i Malmö, har vi lyckats komma över ett antal sedan länge slutsålda häften, tyvärr dock ej häfte 1. Emellertid har vi nu ett antal paket av häftena 2 - 10 till försäljning för SEK 250. Enstaka häften kostar 35 kr/st. Andra serien, 1974 - 1984, kostar liksom tidigare SEK 250 i paket. Endast ett 10-tal kompletta paket finns kvar. Det senast utkomna häftet, 1985/86, kostar 60 kr.

Et dubbelhäfte, 1987/88, håller på att förberedas för publicering hösten 1988. Införande av vapen i detta kommer att kosta SEK 1.000:-. I detta pris ingår ej eventuella arvoden för konstnärligt arbete.

I Vapenrulla har över 350 vapen publicerats tillhörande nordiska borgerliga eller adliga släkter, men även ämbetsvapen, kommunvapen etc, samtliga i färg.

SVR säljer även boken KUNG OLOFS MINNE, utgiven 1987 i samband med högtidlighållandet av 600-årsminnet av kung Olof Håkanssons död på Falsterbohus. Olof Håkansson var son till Dronning Margrete I och kung i Danmark och Norge samt som den siste folkunge pretendent till Sverige. Boken omfattar 112 sidor och innehåller släktavla samt heraldiska och andra illustrationer. Den är redigerad och utgiven av Christer Bökwall, som även har skrivit inledningen. Boken består av följande uppsatser:

- Professor Alf Åberg, Sverige:
1300-TALETS SKÅNE OCH LUND I NORDENS CENTRUM
- Professor Grethe Authén Blom, Norge:
NORGES BETYDNING I UNIONSPOLITIKKEN PÅ 1300-TALLET
- arverike, dynasti og aristokrati
- Universitetslektor Michael Linton, Danmark:
VALET AF OLOF TILL KONUNG 1376 OCH DESS FÖRHISTORIA
- Cand. Mag. Vivian Etting, Danmark:
DEN FALSKE OLUF - et studium i virkelighed og myter

Uppsatserna är försedda med rikliga noter och litteraturförteckningar. Boken kostar SEK 80:- inkl. frakt.

Beställningar sker genom inbetalning til postgirokonto för Skandinavisk Vapenrulla nr 73 49 75 - 6.

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 150 eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemst gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica, journalist, stud. adm. pol. Peter Kurrild-Klitgaard, Matthæusgade 16, 2.sal, 1666 København V, Danmark. Ved indbetaling på postgiro bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 27, 29 og 35 er udgået. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, excl. porto: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. - Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. - Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. - Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50. - Fra og med nr. 43, pr. stk. Dkr. 62,50. - Nr. 49-50 (jubileumsskriftet) Dkr. 296.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen Dkr. 37,50 (excl. porto).

Heraldiske Studier nr. 2. J. C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd, Dkr. 50,00 (excl. porto).

Heraldik i Norden (= Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50), Dkr. 296,00.

Redaktør:

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 Frederiksberg, Danmark.

Redaktionsudvalg:

Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.

Konstnären Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.

Førstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, 7000 Trondheim, Norge.

Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Advokat Hans Cappelen, Kirkegaten 5, Postboks 858, Sentrum, Oslo 1.

Major O. H. M. baron Haxthausen, «La Ceresaie», 35 Traverse Baret, 13100 Aix-en-Provence, Frankrig.

Konstnären Bengt Olof Kälde, Vaksalagatan 27, 753 31 Uppsala, Sverige.

Førstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, 7000 Trondheim, Norge.

Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Advokat Tøm S. Vadholm, Rådhusgaten 25, Postboks 1452 Vika, 0116 Oslo 1.

Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Forskare Tom C. Bergroth, Slottsgatan 33 D. 54, 20100 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Kirkegaten 5, Postboks 858, Sentrum, Oslo 1.

Sølvregistrator Ole Villumsen Krog, Det kgl. Sølvkammer, Christiansborg Slot, Prins Jørgens Gård 1, 1218 København K.

Journalist, stud. adm. pol. Peter Kurrild-Klitgaard, Matthæusgade 16, 2.sal, 1666 København V (kasserer).

Statsheraldiker Clara Nevéus, Riksarkivet, Box 12541, 10229 Stockholm.

Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark (sekretær).

Cand. jur. Sunil Saigal, Kongsager 5, 2620 Albertslund, Danmark.

Departementchef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, Reykjavík, Island.

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 Frederiksberg, Danmark.